

บทที่ 4

ผลการวิจัย : กระบวนการและผลที่ได้จากการสร้าง และทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น

1. กระบวนการและผลที่ได้จากการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ผู้วิจัยได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนมาใช้ในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญสอดคล้องกับแนวทางการจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ของโรงเรียนประชาบำรุง (2545: 3) โดยมีผลของการวิจัยดังนี้

1.1 ภาพรวมของการจัดเวทีระดมความคิดและพลวัตของกระบวนการ

ขั้นตอนในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นทั้งหมดมี 8 ขั้นตอน ได้แก่ การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เรื่องป่าของชุมชน การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย การกำหนดแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้สอนนักเรียน การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน การติดตามและประเมินผลเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร และการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยในแต่ละขั้นตอนมีวัตถุประสงค์ ประเด็นการระดมความคิด กระบวนการ และผู้เข้าร่วมในการระดมความคิด

ในแต่ละขั้นตอนได้กำหนดประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีทั้งประเด็นของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด และการประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมาใช้ในทุกขั้นตอน ซึ่งกระบวนการในการจัดเวทีระดมความคิดนั้นเดิมผู้วิจัยได้วางแผนในการจัดเวทีระดมความคิดไว้ 7 ขั้นตอน แต่เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดในทางปฏิบัติจำเป็นต้องเพิ่มขั้นตอนการมีส่วนร่วมเป็น 8 ขั้นตอน โดยได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการในเวทีไปตาม

ความจำเป็น เพื่อตอบสนองต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเวทีระดมความคิดแต่ละขั้นตอน ผู้วิจัยจึงนำผลการประเมินรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดจากผู้เข้าร่วมนั้น ไปปรับปรุงกระบวนการระดมความคิดในขั้นตอนถัดไป

ขั้นตอนที่เพิ่มหรือปรับปรุงจากเดิม ได้แก่ ขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร ได้มีการเพิ่มประเด็นการทบทวนหัวข้อและเนื้อหาย่อย และผู้รับผิดชอบในการเขียนแผนการเรียนรู้ เนื่องจากในขั้นตอนที่ 3 ที่มีการสรุปหัวข้อและเนื้อหาย่อยนั้นมีเฉพาะตัวแทนของชุมชนเท่านั้นที่เข้าร่วม ซึ่งไม่มีตัวแทนจากทางโรงเรียน ทำให้ขาดเนื้อหาย่อยบางประเด็นที่น่าจะเป็นการให้ความรู้แก่นักเรียน เพิ่มเติมจากเนื้อหาที่เป็นความรู้จากชุมชน เมื่อทางโรงเรียนได้พิจารณาความสอดคล้องของมาตรฐานการเรียนรู้และเนื้อหาย่อย จึงได้แสดงความคิดเห็นว่าควรเพิ่มเติมเนื้อหาย่อย จากเหตุผลนี้ผู้วิจัยจึงได้นำความคิดเห็นดังกล่าวเข้าร่วมพิจารณาในเวทีระดมความคิดอีกครั้ง

สำหรับขั้นตอนที่ 6 การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เป็นขั้นตอนที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เนื่องจากขั้นตอนที่ 5 ผู้เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดได้มีมติร่วมกันว่าควรมีการระดมความคิดอีกครั้ง เพื่อให้ผู้จัดการเรียนการสอนและวิทยากรได้มีโอกาสร่วมระดมความคิดในการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดแต่ละขั้นตอนนั้น มีความแตกต่างกันออกไปเล็กน้อย กล่าวคือ ในขั้นตอนที่ 1 ซึ่งเป็นการค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้น มีการเชิญผู้เข้าร่วมโดยใช้การเจาะจงเชิญเฉพาะบุคคลที่ทางโรงเรียนคิดว่าได้ให้ความช่วยเหลือ หรือร่วมกิจกรรมที่ให้ความช่วยเหลือด้านการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมาโดยตลอด

จากการใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (ดังรายละเอียดในบทที่ 2 หน้า 46) เพื่อพิจารณากำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเข้าร่วมในเวทีระดมความคิด ทำให้สามารถกำหนดแหล่งที่มาและจำนวนของตัวแทนได้ดังต่อไปนี้

1. ครู	จำนวน 5 คน
2. นักเรียน	จำนวน 10 คน
3. ผู้ปกครองนักเรียน	จำนวน 10 คน
4. กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	จำนวน 3 คน
5. ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 5 คน
6. องค์การบริหารส่วนตำบลโหมด	จำนวน 1 คน
7. เทศบาลตำบลโหมด	จำนวน 1 คน

8. หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด	จำนวน	1	คน
9. เจ้าหน้าที่อนามัย	จำนวน	1	คน
10. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนฯ	จำนวน	1	คน
11. ผู้นำศาสนาพุทธ	จำนวน	1	คน
12. ผู้นำศาสนาอิสลาม	จำนวน	1	คน
13. กลุ่มแม่บ้าน	จำนวน	5	คน
14. กลุ่มสถานาวัดตะโหมด	จำนวน	1	คน
15. กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง	จำนวน	1	คน
16. กลุ่มลำเนาไพร	จำนวน	1	คน
17. กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด	จำนวน	1	คน
18. กลุ่มไม้ผล	จำนวน	1	คน
	รวม	50	คน

แต่ในการจัดเวทีระดมความคิดแต่ละครั้งได้มีจำนวนและสัดส่วนผู้เข้าร่วมที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนถัดไปนั้น ผู้วิจัยได้ขอคำแนะนำจากผู้เข้าร่วม เช่น ขั้นตอนที่ 5 ผู้เข้าร่วมได้เสนอว่าในขั้นตอนที่ 6 นั้นควรมีผู้เข้าร่วมเฉพาะผู้จัดการเรียนการสอน และวิทยากรที่จำเป็นต้องร่วมวางแผนในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองใช้เท่านั้น ดังนั้นจำนวนผู้เข้าร่วมในขั้นตอนที่ 6 จึงมีจำนวนน้อยกว่าในขั้นตอนอื่น ๆ

สำหรับการปรับกระบวนการในการจัดเวทีระดมความคิด เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดของการจัดเวทีระดมความคิด ผู้วิจัยจึงได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการไปตามการระดมความคิด ตามที่ได้มีการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดหลังการจัดเวทีทุกครั้ง ซึ่งการจัดกระบวนการระดมความคิดที่แตกต่างกันออกไปทั้งที่เป็นกิจกรรมรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ โดยลักษณะกิจกรรมรายบุคคลนั้นต้องการให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้ระดมความคิดเพียงคนเดียว เช่น การเขียนแสดงความคิดเห็นลงในกระดาษ และการแสดงความคิดเห็นเป็นรายบุคคล โดยพุดให้ผู้ดำเนินการในเวทีระดมความคิดฟังเท่านั้น

ส่วนกิจกรรมกลุ่มย่อยก็จะมีการแบ่งผู้เข้าร่วมทั้งหมดออกเป็นกลุ่ม จำนวนกลุ่มละกี่คนขึ้นอยู่กับประเด็นในการระดมความคิด หลังจากนั้นแต่ละกลุ่มสรุปการระดมความคิดของกลุ่มแล้วนำเสนอผลการสรุปให้ผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ ได้ทราบด้วย และจึงมีการสรุปผลเป็นความคิดของการร่วมระดมความคิดตามประเด็นที่กำหนด

ในที่สุดท้ายเป็นกิจกรรมกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นการให้ผู้เข้าร่วมทุกคนได้ร่วมกันระดมความคิดตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการนำเสนอ แล้วจึงมีการสรุปเป็นผลการระดมความคิดตามประเด็นที่กำหนดไว้

สำหรับกระบวนการในการจัดเวทีระดมความคิดแต่ละขั้นตอนนี้ มีรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกัน มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมทั้งกิจกรรมรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ ขึ้นอยู่กับประเด็นในการระดมความคิด

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปออกมาเป็นตารางการจัดเวทีระดมความคิดทั้งหมด 8 ขั้นตอนที่ได้อธิบายการจัดเวทีระดมความคิดแต่ละขั้นตอน พร้อมทั้งมีชื่อขั้นตอน ระยะเวลา ดำเนินการ วัตถุประสงค์ ประเด็น กระบวนการ และผู้เข้าร่วมในการจัดเวทีระดมความคิด โดยได้สรุปดังตาราง 2 - 9

ตาราง 2 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 1 การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
1. การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น	12.30–16.00 น. 13 พ.ย 2544 ณ ห้องโสตฯ ร.ร. ประชาบำรุง	1. เพื่อค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ 2. เพื่อนำกระบวนการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการค้นหาประเด็นความสนใจของชุมชน	1. ความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชน 2. ประเด็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ต้องการนำมาเป็นสาระในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น 3. ข้อเสนอแนะในการกำหนดผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น 4. ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	รูปแบบกิจกรรมเป็นการให้ผู้เข้าร่วมนั่งเป็นวงกลมหันหน้าเข้าหากัน โดยมีอาจารย์สว่าง รวมจินดา ผู้อำนวยการโรงเรียนประชาบำรุงและผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการนำเสนอประเด็นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นต่อกลุ่มอย่างทั่วถึง และดำเนินการสรุปประเด็นจากการระดมความคิด	จำนวน 19 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากหัวหน้าหมวดและหัวหน้ากิจกรรมชุมนุมของโรงเรียนประชาบำรุง กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มสภากาตานวัดตะโหมด

ตาราง 3 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 2 การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
2. การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน	12.30-16.30 น. 26 ก.พ 2545 ณ ห้องโสตฯ ร.ร. ประชา บำรุง	1. เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม 2. เพื่อให้ได้รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่น 3. เพื่อให้ได้มาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน	1. การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม 2. รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน 3. มาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน 4. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	กระบวนการระดมความคิดผู้เข้าร่วม นั่งเป็นครึ่งวงกลม การระดมความคิดนั้นผู้วิจัยได้ใช้กิจกรรมในการระดมความคิดเป็นกิจกรรมกลุ่มใหญ่ใช้ในการระดมความคิดในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสรุปทุกประเด็นในการระดมความคิดทุกขั้นตอน ส่วนกิจกรรมกลุ่มย่อยได้ใช้ในการระดมความคิดในประเด็นรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นและมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน ในส่วนของการแสดงความคิดเห็นเป็นรายบุคคลนั้นเป็นการระดมความคิดในประเด็นการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	จำนวน 33 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนผู้นำทางศาสนา พุทธและอิสลาม ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน ในพื้นที่แนวกันชน หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มสถานานวัดตะโหมด

ตาราง 4 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 3 การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
3. การกำหนดหัวข้อ และเนื้อหาย่อย	12.30-16.20 น. 17 มี.ค 2545 ณ ลานใต้ อาคารเรียน ร.ร.ประชาบำรุง	เพื่อระดมความคิดหัวข้อ และเนื้อหาย่อยที่ต้องการ ให้นักเรียนได้เรียนรู้	1. หัวข้อของหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องป่าของชุมชน 2. เนื้อหาย่อยของแต่ละหัวข้อ 3. การประเมินผลรูปแบบและ กระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	กระบวนการมีส่วนร่วมในการ ระดมความคิดได้มีการใช้กิจกรรม กลุ่มใหญ่ในการทบทวนผลการระดม ความคิดในขั้นตอนที่ 2 กิจกรรมกลุ่มย่อย ซึ่งได้แยกนักเรียน ออกจากกลุ่มผู้ใหญ่ เพื่อให้แต่ละกลุ่ม ได้ระดมความคิดใน 2 ประเด็น คือ หัวข้อ และเนื้อหาย่อยของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน หลังจากนั้นจึงเป็นการระดมความคิด เป็นรายบุคคลในประเด็นการประเมิน ผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที ระดมความคิด	จำนวน 19 คน ซึ่งเป็น ตัวแทนจากครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน ตัวแทนผู้นำ ศาสนาอิสลาม ศูนย์ส่งเสริม และพัฒนาป่าชุมชน ในพื้นที่แนวกันชน กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสถานาวัด ตะโหมด และกลุ่มถ้ำนาไพร

ตาราง 5 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
4. การกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน	12.30-16.30 น. 24 มี.ค 2545 ณ ได้อาคารเรียน ร.ร.ประชาบำรุง	เพื่อให้ได้แผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาที่ยจะนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียน	1. แผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาย่อย 2. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	กระบวนการของกิจกรรมมีทั้งที่เป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยและรายบุคคล เริ่มต้นด้วยการใช้กิจกรรมกลุ่มใหญ่ ในการทบทวนการระดมความคิดในขั้นตอนที่ 3 และการสรุปแผนการเรียนรู้ของกลุ่มย่อย ส่วนกิจกรรมกลุ่มย่อยใช้สำหรับการระดมความคิดในการเขียนแผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาย่อย หลังจากนั้นจึงใช้กิจกรรมรายบุคคล ในการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	จำนวน 22 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง และกลุ่มสภากานวัดตะโหมด

ตาราง 6 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
5. การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร	12.30-16.30 น. 22 เม.ย 2545 ณ ลานใต้ อาคารเรียน ร.ร.ประชาบำรุง	1. เพื่อระดมความคิดในการทบทวนหัวข้อและเนื้อหาย่อของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน 2. เพื่อแสดงถึงการยืนยันในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนประชาบำรุง	1. การทบทวนหัวข้อและเนื้อหาย่อ 2. การกำหนดผู้รับผิดชอบในการเขียนแผนการเรียนรู้ที่ได้เพิ่มเติมเนื้อหา 3. การวางแผนการจัดการเรียนการสอนในกรณีที่เป็นกรณีนำนักเรียนออกศึกษาภาคสนาม 4. การประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน 4.1 ผลดีผลเสียของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน 4.2 ความเป็นไปได้ที่โรงเรียนจะนำหลักสูตรไปใช้จริง 4.3 ความเป็นไปได้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน	กระบวนการระดมความคิดในขั้นตอนนี้มีทั้งกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยและรายบุคคล โดยกิจกรรมกลุ่มใหญ่ได้ใช้ในการระดมความคิดในประเด็น คือ การทบทวนหัวข้อและเนื้อหาย่อ การกำหนดผู้รับผิดชอบในการเขียนแผนการเรียนรู้ที่ได้เพิ่มเติมเนื้อหาย่อ 3 ข้อ การวางแผนการจัดการเรียนการสอนในกรณีที่เป็นกรณีนำนักเรียนออกศึกษาภาคสนาม และการกำหนดข้อตกลงร่วมกันของชุมชนกับโรงเรียนในการทดลองใช้หลักสูตร ส่วนกิจกรรมกลุ่มย่อยได้ใช้ในช่วงที่เป็นการระดมความคิดในประเด็น การประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน นอกจากนั้นยังได้ใช้กิจกรรม	จำนวน 23 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากครู นักเรียน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ใหญ่บ้าน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตัวแทนผู้นำศาสนาพุทธ และกลุ่มสถานวัดตะโหมด

ตาราง 6 (ต่อ)

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
			<p>ในการสร้างหลักสูตรในเรื่องอื่น ๆ</p> <p>4.4 รูปแบบการมีส่วนร่วมที่ ต้องการให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับ โรงเรียน</p> <p>4.5 การปฏิบัติตัวและเหตุผลใน การเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน</p> <p>5. การกำหนดข้อตกลงร่วมกันของ ชุมชนกับโรงเรียนในการทดลองใช้ หลักสูตร</p> <p>5.1 การนำหลักสูตรไปใช้ใน ระบบโรงเรียน</p> <p>5.2 การติดต่อประสานงานใน การเชิญวิทยากร</p> <p>6. การประเมินผลรูปแบบและ กระบวนการจัดเวทีระดมความคิด</p>	<p>รายบุคคล โดยผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้เข้า ร่วมบางคนโดยตรง ในประเด็นการ ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการ จัดเวทีระดมความคิด</p>	

ตาราง 7 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 6 การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
6. การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน	08.30-12.00 น. 13 พ.ค 2545 ณ ห้องสมุด ร.ร. ประชาบำรุง	เพื่อเป็นการวางแผนก่อน การนำหลักสูตรท้องถิ่น ไปทดลองใช้	1. การชี้แจงจากครูโรงเรียนประชา บำรุงในการวางแผนการนำหลักสูตร ท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอน 2. การพิจารณาปรับแผนการเรียนรู้ แต่ละเนื้อหาย่อย 3. วางแผนการรวมเนื้อหาย่อยที่มี แผนการเรียนรู้ที่ต่อนักเรียน ออกศึกษาภาคสนาม 4. การวางแผนดำเนินงานให้เป็น รูปแบบตารางสำหรับการปฏิบัติงาน ของครูผู้จัดการเรียนการสอนและ วิทยากรในแต่ละสัปดาห์ 5. ข้อเสนอแนะและข้อควรปฏิบัติใน ช่วงการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น 5.1 ผู้ติดต่อประสานงาน ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน 5.2 วิธีติดต่อประสานงานกับ วิทยากร	ในขั้นตอนนี้มีการจัดเวทีย่อยตาม ข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมจากขั้น ตอนที่ผ่านมาที่ต้องการให้ครูผู้จัดการ เรียนการสอนและวิทยากรได้ร่วมวาง แผนก่อนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไป ทดลองใช้ ซึ่งรูปแบบกิจกรรมนั้นได้ใช้กิจกรรม กลุ่มใหญ่ในการระดมความคิด เกือบทุกประเด็น ยกเว้นเพียง ประเด็นเดียว คือ การประเมินผลรูปแบบ และกระบวนการจัดเวทีระดม ความคิดที่ได้ใช้กิจกรรมให้ระดม ความคิดเป็นรายบุคคล โดยผู้วิจัย ได้ซักถามโดยตรงจากผู้เข้าร่วมบาง คนหลังจากสิ้นสุดการจัดเวทีระดม ความคิด	การระดมความคิดแบบ เจาะจงเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการเรียนการสอน มีผู้เข้าร่วมจำนวน 9 คน เป็นตัวแทนจากครู กลุ่ม ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ผู้ใหญ่ บ้าน หน่วยพิทักษ์ป่าบ้าน ตะโหมด และศูนย์ส่งเสริม และพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่ ที่แนวกันชน

ตาราง 7 (ต่อ)

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
			5.3 ค่าตอบแทนสำหรับ วิทยากร		
			5.4 ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่าง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน		
			6. ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการ การจัดเวทีระดมความคิด		

ตาราง 8 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 7 การติดตามประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
7. การติดตามประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร	13.00-17.00 น. 20 มิ.ย 2545 ณ ศาลาการเปรียญ วัดตะโหมด	1. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรและผู้นำหลักสูตรไปทดลองใช้ ได้มีการร่วมระดมความคิดเกี่ยวกับข้อจำกัดหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ 2. เพื่อร่วมกันหาวิธีการเพื่อปรุงแก้ไขข้อจำกัดหรือปัญหาที่เกิดขึ้น	1. ข้อจำกัดหรือปัญหาและวิธีการปรับปรุงการใช้หลักสูตรท้องถิ่น เรื่องป่าของชุมชน 2. ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	กระบวนการระดมความคิดทั้งกลุ่มใหญ่และรายบุคคล โดยกิจกรรมกลุ่มใหญ่เป็นการร่วมกันระดมความคิดตามประเด็นที่กำหนด คือ ข้อจำกัดหรือปัญหาและวิธีการปรับปรุงการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน และในส่วนของกิจกรรมรายบุคคล ได้ใช้ในการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด โดยการสอบถามจากผู้เข้าร่วมบางคนโดยตรง	จำนวน 21 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากครู ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ใหญ่บ้าน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง และกลุ่มสภากาชาดวัดตะโหมด

ตาราง 9 สรุปพลวัตของขั้นตอนที่ 8 การสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นตอน	ระยะเวลา	วัตถุประสงค์	ประเด็นการระดมความคิด	กระบวนการในเวทีระดมความคิด	ผู้เข้าร่วม
8. การสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น	08.30-12.00 น. 24 ก.ค 2545 ณ ลานวัด ตะโหมด	1. เพื่อทบทวนให้ผู้เข้าร่วมได้ทราบตรงกันเกี่ยวกับกระบวนการสร้างหลักสูตร 2. เพื่อร่วมระดมความคิดต่อการสร้างและการนำหลักสูตรไปทดลองใช้	1. ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน 2. ความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายในการใช้หลักสูตร 3. เนื้อหา 4. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 5. วิทยากร 6. รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน 7. วิธีการประเมินผล 8. ผลประโยชน์ที่ได้รับทั้งต่อตัวเองชุมชนหรือสังคมและต่อโรงเรียน 9. ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด	กระบวนการจัดเวทีระดมความคิด มีทั้งกิจกรรมกลุ่มใหญ่และรายบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่ได้ใช้กิจกรรมกลุ่มใหญ่ในการระดมความคิดและการนำเสนอผลงานที่แสดงถึงการเรียนรู้ของนักเรียนหลังจากที่ได้เรียนรู้หลักสูตรเรื่องป่าของชุมชน ส่วนกิจกรรมรายบุคคลได้มีการพูดคุยสอบถามเพื่อเป็นการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดจากผู้เข้าร่วมบางคนเท่านั้น	จำนวน 38 คน ซึ่งเป็นตัวแทนจากครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนผู้นำศาสนาพุทธ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้างและกลุ่มสกาลานวัดตะโหมด

หมายเหตุ : กระบวนการในเวทีระดมความคิดสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก ค

1.2 ผลของการจัดเวทีแต่ละขั้นตอน

จากการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ได้มีการจัดเวทีระดมความคิด 8 ขั้นตอน โดยทุกขั้นตอนจะมีความต่อเนื่องตามรูปแบบการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทั้งชุมชนและโรงเรียน ในส่วนนี้จึงเป็นการนำเสนอผลของแต่ละเวที 8 ขั้นตอน ได้แก่ การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย การกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน การติดตามประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร และการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

โดยในแต่ละขั้นตอนได้สรุปรายละเอียดของประเด็นต่าง ๆ ที่ได้มีการระดมความคิดร่วมกันในเวที ยกเว้นประเด็นการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้นำไปสรุปไว้ในหัวข้อที่ 1.3 การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด และข้อสังเกตของผู้วิจัย สำหรับผลของการจัดเวทีแต่ละขั้นตอนนี้ได้มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1.2.1 ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

การจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 1 การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำกระบวนการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการค้นหาประเด็นความสนใจของชุมชน และเพื่อค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ ซึ่งได้มีผลจากการจัดเวทีระดมความคิดในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ต้องการนำมาสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และข้อเสนอแนะในการกำหนดผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

ก. ความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับวิถีชีวิตของชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนที่ผู้เข้าร่วมมีความสนใจนั้น ได้มีการระดมความคิดเกี่ยวกับสภาพป่าไม้สรุปว่าสภาพป่าไม้ในตำบลตะโหมดมีการเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลกระทบต่อสภาพของลำคลองน้ำตกลานหม่อมจ๊วย ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องไปถึงเศรษฐกิจของชุมชนด้วยเพราะการทำลายป่าจะมีผลต่อการทำสวนทำไร่ และการทำนา

สำหรับสิ่งแวดล้อมที่ชาวตะโหมคหวงแหวนมากที่สุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือ ป่าไม้ เพราะชาวตะโหมคมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่า ดังนั้นป่าไม้ของชาวตะโหมคจึงมีความสำคัญโดยป่าไม้ถือว่าเป็นแหล่งต้นน้ำในการทำารเกษตร และเป็นต้นน้ำของลำคลอง 4 สาย คือ คลองตะโหมค คลองกง คลองหัวช้าง และคลองโหล๊ะจันกระ สภาพปัจจุบันน้ำในคลองได้ลดลงไปมาก ในฤดูร้อนบางช่วงบางตอนของลำคลองอาจจะมึน้ำขาดเป็นช่วง ๆ และตลิ่งพังทลายเพิ่มมากขึ้น ป่าไม้เป็นแหล่งอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาของป่าทั้งพืชและสัตว์ เป็นแหล่งวัตถุดิบสำหรับทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการยังชีพ เช่น เครื่องบิบน้ำอ้อย ไม้ เป็นต้น นอกจากนั้นป่าไม้ยังเป็นแหล่งอาชีพและแหล่งรายได้ โดยชาวบ้านได้เก็บผลผลิตจากป่าไม้ทั้งจำพวกพืชและสัตว์ เช่น น้ำมันยาง สะตอ น้ำผึ้งรวง เป็นต้น แต่ปัจจุบันได้มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้มากยิ่งขึ้น เพราะทั้งป่าไม้และสัตว์ป่าถูกทำลายเพิ่มมากขึ้น

ข. ประเด็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ต้องการนำมาเป็นสาระในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมได้ลงความเห็นร่วมกันว่าควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในเรื่องต่าง ๆ คือ เรื่องป่าชุมชน โดยเน้นให้เรียนรู้เฉพาะป่าชุมชนเขาหัวช้าง โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม ศึกษาตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่ผูกพันระหว่างป่ากับชุมชน เรื่องสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติต้องการให้เรียนรู้เกี่ยวกับต้นไม้ ลำคลอง และสภาพป่าไม้ เรื่องคุณค่าของป่าไม้ ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ป่าไม้จากประสบการณ์ตรง เช่น เปรียบเทียบการขึ้นกลางแดดกับในป่า ให้นำไปสู่การสรุปถึงผลของการมีและไม่มีป่า และคุณค่าของป่าไม้ในส่วนที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากการเกิดอุทกภัย ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน โดยในช่วงเกิดอุทกภัยมีการขาดแคลนข้าวสารในการบริโภคจึงนำลูกจี่ก้อนมาผสมข้าวสารแล้วหุงแบ่งกันรับประทาน เรื่องสมุนไพรต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับชื่อพันธุ์ไม้ประโยชน์ และสามารถเชื่อมโยงไปถึงการจัดการท่องเที่ยว โดยการให้นักเรียนได้เรียนรู้จากคนในชุมชน และเรื่องวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงป่า โดยเน้นให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าของป่าไม้ในแง่ของการนำผลผลิตจากป่ามาสร้างอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น นำใบจากมาใช้มุงหลังคาบ้าน ไม้ไผ่ใช้ทำฝาบ้าน และใช้หวายผูกแทนตะปู เป็นต้น

จากข้อมูลทั้งหมดจึงสามารถสรุปเป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ต้องการนำมาสร้างสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นนั้นควรเป็นเรื่องป่าของชุมชน เนื่องจากความคิดเห็นอื่น ๆ ที่ได้ร่วมกันเสนอนั้นสามารถนำมารวมเป็นเรื่องเดียวกันภายใต้ชื่อ “เรื่องป่าของชุมชน” ได้ โดยต้องขยายพื้นที่ป่าที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้เป็นป่าไม้ของพื้นที่ทั้งตำบลตะโหมค เนื่องจากเป็นสภาพป่าของตำบลตะโหมคนั้นมีความต่อเนื่องกันทั้งหมด ดังนั้นนักเรียนจึงควรจะได้เรียนรู้สภาพป่าทั้งหมดด้วยไม่ใช่เรียนเพียงบางส่วนของป่าเท่านั้น

ค. ข้อเสนอแนะในการกำหนดผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับข้อเสนอแนะในการกำหนดผู้เข้าร่วมให้มาเข้าร่วมระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรนั้น ผู้เข้าร่วมในครั้งนี้ได้เสนอว่าควรเลือกตัวแทนจากหน่วยงานหรือองค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด กลุ่มไม้ผล กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ป่า องค์การบริหารส่วนตำบลตะโหมด เทศบาลตำบลตะโหมด วัด มัสยิด โรงเรียนและกรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนประชารัฐ เป็นต้น หรืออาจจะเลือกเฉพาะกลุ่มที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านที่อยู่รอบ ๆ บริเวณโรงเรียน คือ หมู่ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 9, 11 และ 12 ของตำบลตะโหมด ซึ่งจะมีส่วนคิดหากได้เลือกตัวแทนจากกลุ่มเหล่านี้ เพราะส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ในการเข้ามาทำงานตามเป้าหมายของกลุ่มโดยจะมองผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

1.2.2 ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน

การจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 2 มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่น และเพื่อให้ได้มาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน จากจุดประสงค์ดังกล่าวจึงได้กำหนดเป็นประเด็นในการระดมความคิดได้ดังนี้ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน และมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน โดยสามารถสรุปผลการระดมความคิดได้ดังนี้

ก. การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด มีประเด็นย่อยต่าง ๆ ได้แก่ ข้อตกลงหรือข้อควรปฏิบัติ ความหมายและประโยชน์ของการมีส่วนร่วม สำหรับในส่วนของข้อตกลงหรือข้อควรปฏิบัติในการมีส่วนร่วมนั้น ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันสรุปผลการระดมความคิด คือ การจัดเวทีระดมความคิดนั้นต้องให้ผู้เข้าร่วมทุกคนช่วยกันแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มความสามารถ ใครคิดอย่างไรก็ให้พูดหรือเขียนออกมาให้ทุกคนในเวทีได้รับทราบ เปิดใจกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และมีความเป็นประชาธิปไตย

ส่วนความหมายของการมีส่วนร่วม พบว่าผู้เข้าร่วมได้สรุปร่วมกันว่าต้องเป็นการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมมากกว่า 1 คน บุคคลที่เข้าร่วมต้องมีความหลากหลาย ร่วมกันทำงานเป็นทีม มีเป้าหมายเดียวกันและเป็นเป้าหมายในทางที่ถูกต้องด้วย ลักษณะของการมีส่วนร่วมเป็นการใช้พลังของคน พลังสมอง และความสามัคคี ซึ่งในกิจกรรมที่กระทำร่วมกันนั้นต้องร่วมคิด ร่วมพูด ร่วมปฏิบัติ และต้องรับผิดชอบร่วมกัน จนกระทั่งได้มีการรวบรวมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เข้าร่วมด้วยกัน ทำให้มีการสืบทอดและถ่ายทอดความคิดเห็นนั้นไปด้วย

สำหรับในประเด็นย่อยสุดท้าย ผู้เข้าร่วมได้มีการสรุปถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ผลปรากฏว่าประโยชน์ของการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ประโยชน์ต่อบุคคล พบว่าการมีส่วนร่วมทำให้นุคคลนั้นได้มีเพื่อนมากขึ้น ได้รับความรู้ และมีความกล้าแสดงออก 2) ประโยชน์ต่อชุมชน ทำให้อุชุมชนนั้นเกิดความรู้หรือมีการรื้อฟื้นความรู้ของชุมชนทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งในแง่ของการได้รับข้อมูลข่าวสาร มีความเสียสละ ได้ร่วมพลังกันทั้งความคิดและแรงงานให้ขยายใหญ่ขึ้น และมีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน 3) ประโยชน์ต่อจิตใจ ทำให้มีความสุขทั้งตัวผู้เข้าร่วมเอง พ่อแม่ และชุมชน จนเกิดเป็นความรักและความผูกพันต่อกัน และ 4) ประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ให้ความร่มรื่นเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และได้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าต่อไป

ข. รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน จากการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมพบว่า รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นควรมี 5 ส่วน คือ 1) วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในการใช้หลักสูตร 2) กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ 3) จัดทำหัวข้อที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ 4) จัดทำเนื้อหาย่อยของหัวข้อที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ และ 5) จัดทำแผนการเรียนรู้ ซึ่งแต่ละแผนการเรียนรู้ต้องประกอบไปด้วยจุดประสงค์ของการเรียนรู้ รายละเอียดของเนื้อหา วิธีการที่จะสอนนักเรียน วิธีการวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน และผู้รับผิดชอบหรือผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการให้ความรู้แก่นักเรียนในเรื่องนั้น ๆ จากรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นที่มีการสรุปจากเวทีระดมความคิดนั้น ผู้วิจัยต้องนำไปวางแผนเป็นขั้นตอนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

ค. มาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน การสรุปมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชนจำเป็นต้องให้สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ในมาตรฐาน ส 5.2 ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพราะมาตรฐาน ส 5.2 นี้ได้กล่าวถึงการเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม และมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีการสรุปร่วมกันทั้งผู้เข้าร่วม และอาจารย์สว่าง รวมจินดา ผู้อำนวยการโรงเรียนประชาบำรุง สามารถสรุปได้เป็น 3 ข้อ คือ 1) รู้และเข้าใจเกี่ยวกับความเกื้อกูลของชุมชนกับป่า การใช้ป่าอย่างชาญฉลาด และการใช้ผลผลิตจากป่าอย่างยั่งยืน การใช้สมุนไพรและสัตว์ วิธีการอนุรักษ์ป่าเพื่อคนรุ่นหลัง ผลกระทบจากป่าต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน 2) เกิดทักษะในการนำผลการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการทั้งจากป่าและชุมชนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองได้อย่างเหมาะสม และ 3) ตระหนักและเห็นคุณค่าในการนำผลการเรียนรู้ เรื่องป่าของชุมชนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

1.2.3 ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย

การระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นตอนที่ 3 เป็นการกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อระดมความคิดหัวข้อและเนื้อหาย่อยที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงได้นำมากำหนดเป็นประเด็นในการระดมความคิดได้เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ หัวข้อของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน และเนื้อหาย่อยของแต่ละหัวข้อ โดยสามารถสรุปรายละเอียดดังตาราง 10

ตาราง 10 หัวข้อและเนื้อหาย่อยของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนในขั้นตอนที่ 3

ที่	หัวข้อ	เนื้อหาย่อย
1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่า	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมายและประเภทของป่า - เครื่องบ่งชี้ลักษณะของป่า - ความสำคัญของป่า - องค์ประกอบของป่าทั้งพืช สัตว์ ดินและน้ำ - ลักษณะทางกายภาพและประวัติความเป็นมาของป่าของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง
2	ความเกื้อกูลของชุมชนกับป่า	<ul style="list-style-type: none"> - การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่า มองในแง่ความเกื้อกูลของคน พืชและสัตว์ - อุปกรณ์ของคนในการอยู่ร่วมกับป่าในอดีต - ผลดีของป่าไม้ - ความเชื่อมโยงของภูมิอากาศ และฤดูกาล - ความสมดุลของป่าไม้และสัตว์ป่า
3	การใช้ป่าอย่างชาญฉลาดและการใช้ผลผลิตจากป่าอย่างยั่งยืน	<ul style="list-style-type: none"> - รู้จักสภาพการดำรงชีวิตของป่าทั้งพืชและสัตว์ - การใช้ประโยชน์จากป่า โดยมองทั้งการเป็นปัจจัยสี่ แหล่งศึกษาเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว และปฎิ - การจัดสรรป่าให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน - วิธีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์และถ่ายทอด
4	การใช้สมุนไพรทั้งพืชและสัตว์	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมายของสมุนไพร - ชนิดของสมุนไพร โดยต้องประกอบด้วยชื่อ สรรพคุณ แหล่งที่ พบ วิธีการใช้ ประโยชน์และโทษ - วิธีการใช้สมุนไพรอย่างยั่งยืน หรือการอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลัง

ตาราง 10 (ต่อ)

ที่	หัวข้อ	เนื้อหาย่อย
5	ผลกระทบต่อป่าที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - สาเหตุความเสื่อมโทรมที่เป็นทั้งจากการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติ - ผลเสียจากการทำลายป่า โดยมีทั้งการเกิดภัยธรรมชาติและกระบวนการชะล้างหน้าดิน
6	วิธีการอนุรักษ์ป่าเพื่อคนรุ่นหลัง	<ul style="list-style-type: none"> - วิธีการอนุรักษ์ป่า ทั้งโดยการปลูกป่าทดแทน และการขยายพันธุ์พืชและสัตว์ - การสร้างความตระหนักในการดูแลและหวงแหนป่า - การรวมกลุ่มในการบริหารจัดการป่าของชุมชน เช่น ความเป็นมา ระเบียบกฎเกณฑ์ การดำเนินงาน กิจกรรม และประโยชน์ที่ได้รับ - ประโยชน์จากการอนุรักษ์ป่า

ที่มา : จากการวิจัย

จากตารางจะเห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่เกิดจากการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมมีหัวข้อจำนวน 6 หัวข้อ และแต่ละหัวข้อได้มีเนื้อหาย่อยที่ได้มีการแยกย่อยออกไปเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้หัวข้อนั้น ๆ ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

1.2.4 ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน

การจัดเวทีระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นตอนที่ 4 เป็นการกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้แผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาย่อยสำหรับการนำไปใช้จัดการเรียนการสอนให้นักเรียน ซึ่งการระดมความคิดในการเขียนแผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาย่อยต้องคำนึงถึงวิธีการที่สามารถทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหานั้น ๆ ได้มากที่สุด โดยแต่ละแผนการเรียนรู้ต้องประกอบไปด้วยจุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบเขตของเนื้อหา วิธีการจัดกิจกรรม ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ผู้รู้หรือวิทยากร และวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดของแผนการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน อยู่ในภาคผนวก ก

1.2.5 ขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร

การมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนในขั้นตอนที่ 5 เป็นการพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร ซึ่งมี

วัตถุประสงค์เพื่อระดมความคิดในการทบทวนหัวข้อ และเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องป่าของชุมชน และเพื่อแสดงถึงการยืนยันในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน ของโรงเรียนประจำบารุง โดยมีประเด็นในการระดมความคิด ได้แก่ การทบทวนหัวข้อและเนื้อหาของการกำหนดผู้รับผิดชอบในการเขียนแผนการเรียนรู้ที่ได้เพิ่มเติมเนื้อหา 3 ข้อ การวางแผนการจัดการเรียนการสอนในกรณีที่เป็นการนำนักเรียนออกศึกษาภาคสนาม การประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน และการกำหนดข้อตกลงร่วมกันของชุมชนกับโรงเรียนในการทดลองใช้หลักสูตร จากประเด็นในการระดมความคิดสามารถสรุปรายละเอียดต่าง ๆ ได้ดังนี้

ก. การทบทวนหัวข้อและเนื้อหา 3 ข้อ การจัดเวทีระดมความคิดในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้เพิ่มเติมประเด็นการทบทวนหัวข้อและเนื้อหา 3 ข้อเข้ามาด้วย เนื่องจากในการระดมความคิดใน ขั้นตอนที่ผ่านมาไม่มีตัวแทนจากทางโรงเรียนเข้าร่วม เมื่อทางโรงเรียนได้พิจารณาหัวข้อและ เนื้อหา 3 ข้อเทียบกับมาตรฐานการเรียนรู้ในช่วงชั้นที่ 3 และมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน จึงได้มีข้อเสนอแนะในการเพิ่มเติมเนื้อหา 3 ข้อ ผู้วิจัยจึงได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าว เข้ามาเป็นประเด็นในการระดมความคิดเพิ่มเติมในการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนนี้ด้วย ซึ่งเป็นการระดมความคิดทั้งในลักษณะหัวข้อและเนื้อหาเดิมกับหัวข้อและเนื้อหาเดิมแต่มีการรวบรวม หรือปรับเรียงลำดับใหม่ ผลการระดมความคิดพบว่าการเพิ่มเติมเนื้อหา 3 ข้อ เพื่อให้เนื้อหา มีความต่อเนื่องของเนื้อหามากขึ้น ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนจึงได้แบ่งหัวข้อเป็น 7 หัวข้อ และแต่ละหัวข้อมีเนื้อหา 3 ข้อ ดังที่ปรากฏอยู่ในตาราง 11

ตาราง 11 ทบทวนหัวข้อและเนื้อหาของย่อของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนที่ผ่านการทบทวนใน
ขั้นตอนที่ 5

ที่	หัวข้อ	เนื้อหาย่อ
1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมายและชนิดของป่าไม้ในประเทศไทย - องค์ประกอบของป่าไม้ทั้งพืช สัตว์ ดินและน้ำ
2	ลักษณะของป่าและความเกี่ยวของของชุมชนกับป่าของชุมชนตำบลตะโหมด	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะทางกายภาพและประวัติความเป็นมาป่าของชุมชนตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง - ความเกี่ยวของของชุมชนกับป่า - สภาพการดำรงชีวิตของป่า ทั้งพืชและสัตว์ - อุปกรณ์ : เครื่องมือของคนในการอยู่ร่วมกับป่าและเครื่องมือในการทำลายป่า - วิธีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน : การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้และถ่ายทอด
3	ผลดีและผลเสียของป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - ผลดีของป่าไม้ - การใช้ประโยชน์จากป่า - ผลเสียของป่าไม้ - เปรียบเทียบความแตกต่างของผลดีและผลเสียของป่าไม้
4	สมุนไพรในป่าของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมายและประโยชน์ของสมุนไพร - ชนิดและสรรพคุณของสมุนไพร - วิธีการอนุรักษ์หรือวิธีการใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธีและยั่งยืน
5	การจัดสรรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - วิธีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าโดยทั่วไปของพื้นที่ในประเทศไทย - วิธีดำเนินการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าของพื้นที่ในตำบลตะโหมด - การรวมกลุ่มในการจัดสรรป่าในตำบลตะโหมด
6	ความเสื่อมโทรมของป่าทั้งจากการกระทำโดยธรรมชาติและมนุษย์	<ul style="list-style-type: none"> - สาเหตุและผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของป่า - ผลต่อเนื้อที่ที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของป่า
7	การอนุรักษ์ป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมาย ประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่าไม้ - วิธีการอนุรักษ์ป่าไม้

ที่มา : จากการวิจัย

หมายเหตุ : สามารถดูรายละเอียดของแต่ละหัวข้อและเนื้อหาย่อได้จากภาคผนวก ก

ข. การกำหนดผู้รับผิดชอบในการเขียนแผนการเรียนรู้ที่ได้เพิ่มเติมเนื้อหาย่อย 3 ข้อ
จากการระดมความคิดในครั้งนี้มีเพิ่มเนื้อหาย่อยอีก 3 ข้อ คือ 1) ผลเสียของป่าไม้ 2) เปรียบเทียบความแตกต่างของผลดีและผลเสียของป่าไม้ และ 3) วิธีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าโดยทั่วไปของพื้นที่ในประเทศไทย ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดว่า ควรให้ผู้วิจัยและครูผู้จัดการเรียนการสอนได้ร่วมเขียนแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้จัดการเรียนรู้ให้นักเรียน เพราะเป็นเนื้อหาย่อยที่ได้เพิ่มเติมเข้ามาใหม่ หากนำเนื้อหาย่อยดังกล่าวมาระดมความคิดในเวทีนี้จึงคิดว่าอาจจะมีเวลาไม่เพียงพอ

ค. การวางแผนการจัดการเรียนการสอนในกรณีที่เป็นการนำนักเรียนออกศึกษภาคสนาม เนื่องจากมีเนื้อหาย่อยที่ได้ระบุในแผนการเรียนรู้ว่าให้มีวิธีการจัดกิจกรรมแบบนำนักเรียนออกศึกษภาคสนาม จึงจำเป็นต้องนำเนื้อหาย่อยมาบูรณาการ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น และต้องมีการวางแผนการจัดกิจกรรมล่วงหน้า ดังนั้นจึงได้มีการระดมความคิดในประเด็นดังนี้ คือ จำนวนของการจัดกิจกรรมออกศึกษภาคสนามที่คิดว่ามีความเป็นไปได้และสะดวกในการปฏิบัติจริง และในแต่ละครั้งให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาย่อยอะไรบ้าง

สรุปผลในการระดมความคิดพบว่า การจัดกิจกรรมที่นำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่จำเป็นต้องมีปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องหลายอย่าง เช่น เวลา เนื้อหาที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ และความพร้อมของวิทยากร ฉะนั้นจึงมีการเสนอว่าควรจะมีการปรึกษาหารือกันอีกครั้งระหว่างผู้ที่นำหลักสูตรไปจัดการเรียนการสอน คือ โรงเรียนประชาบาลร่วมกับวิทยากรในแต่ละกิจกรรม เพื่อเป็นการวางแผนการทำงานร่วมกันต่อไป

ง. การประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน เพื่อดำเนินการตามขั้นตอนในการร่วมระดมความคิดสำหรับสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้สำเร็จครบถ้วนทุกขั้นตอนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดทั้งหมด 5 ประเด็น คือ ผลดี ผลเสียของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ความเป็นไปได้ที่โรงเรียนจะนำหลักสูตรไปใช้จริง ความเป็นไปได้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรเรื่องอื่น ๆ รูปแบบการมีส่วนร่วมที่ต้องการให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับโรงเรียน และการปฏิบัติตัวและเหตุผลในการเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน พบว่าในแต่ละประเด็นสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

1) ผลดี ผลเสียของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ผู้เข้าร่วมระดมความคิดสรุปว่าการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนมีผลดี เพราะทำให้ทั้งชุมชน โรงเรียนและนักเรียนได้รู้สภาพป่าที่แท้จริงของชุมชน มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เข้าใจการอยู่ร่วมกันจนเกิดให้มีความสามัคคี ความร่วมมือ ทำให้มีความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้น และมีความเข้าใจตรงกันในการสร้างหลักสูตร

ชุมชนมีโอกาสได้ร่วมคิดหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเพราะชุมชนมีความรู้ดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชุมชนของตนเอง และนำมาสร้างเป็นหลักสูตรที่สามารถใช้จัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ถือเป็นโอกาสที่ดีในการรวบรวมความรู้ของชุมชนแล้วนำมาบันทึกเป็นตำราไว้ให้นักเรียนรุ่นหลังได้เรียนรู้ สร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนโดยได้มีการวางแผนทางการจัดการเรียนการสอน และทิศทางการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน และทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องป่าไม้ได้

ในส่วนของผลเสีย ผู้เข้าร่วมได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรครั้งนี้ อาจจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความล่าช้า เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับในอดีตที่ครูเป็นคนคิดกิจกรรมการเรียนการสอนเพียงคนเดียว ทำให้ไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนในรุ่นก่อน ๆ ได้ ชุมชนขาดความรู้ทางวิชาการ อาจจะไม่มียุทธศาสตร์ให้เยาวชนเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนั้นการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันวางแผนนั้น หากมีการแบ่งเวลาเรียนไม่ถูกต้องอาจจะกระทบต่อวิชาอื่น เนื่องจากมีเวลาเรียนไม่เพียงพอ หรือการจัดการกิจกรรมบางอย่างอาจจะมีอันตรายต่อนักเรียน เช่น กิจกรรมการเดินป่าอาจจะทำให้นักเรียนถูกงูกัดได้

2) ความเป็นไปได้ที่โรงเรียนจะนำหลักสูตรไปใช้จริง การที่โรงเรียนนำหลักสูตรไปใช้จริงนั้น ผู้เข้าร่วมให้ความเห็นว่ามีความเป็นไปได้มาก เพราะหลักสูตรท้องถิ่นนี้เกิดจากชุมชนได้ระดมความคิดจากบุคคลที่หลากหลาย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนได้เข้าร่วมระดมความคิดกันหลายครั้ง นอกจากนั้นหลักสูตรนี้ถือเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวภายในชุมชน สภาพความเป็นจริงของพื้นที่ การใช้ประโยชน์จากป่าและภูมิปัญญาของท้องถิ่น แต่ต้องขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างหลักสูตรและการสรรหาบุคคลที่เข้ามาเป็นผู้ถ่ายทอดมีความรู้ด้วย

สำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ในระบบโรงเรียนนั้น ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ การให้ความสำคัญและการยอมรับของผู้บริหาร ครู - อาจารย์ในโรงเรียนต่อหลักสูตร การวางแผนการนำไปปฏิบัติจริง ความร่วมมือและความตั้งใจของบุคคลที่มาสอนหรือถ่ายทอดความรู้ การให้โอกาสและเวลาในการเรียนหรือการปฏิบัติของนักเรียน เนื้อหาที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ สภาพพื้นที่สำหรับให้นักเรียนได้ศึกษาว่ามีข้อมูลหรือความรู้เพียงพอหรือไม่ ความสนใจของนักเรียน ความร่วมมือของภาครัฐในบางหน่วยงาน ความรู้ความสามารถของครูผู้จัดการเรียนการสอน และการให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3) ความเป็นไปได้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรในเรื่องอื่น ๆ ผู้เข้าร่วมระดมความคิดได้เสนอว่า ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรเรื่องอื่น ๆ อีก เพราะทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชน ต้องการให้ชุมชนและโรงเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ผู้ร่วมคิดหลักสูตรมีความรู้

เพิ่มขึ้นและผู้เรียนมีศักยภาพมากขึ้น ชุมชนมีข้อมูลอีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้มีการบันทึกเป็นตำราเพื่อการศึกษา และทำให้เกิดภูมิด้านทานในสิ่งเลวร้ายต่อเยาวชนในสังคมในเรื่องการบริโภคปัจจัย 4 ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่ผู้เข้าร่วมต้องการนำมาสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่น คือ ประวัติของบ้านตะโหมด ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวบ้าน เพราะต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชุมชน ตั้งแต่อดีต และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายหรือการปกครองมาใช้สอนความประพฤติของนักเรียน

4) รูปแบบการมีส่วนร่วมที่ต้องการให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับโรงเรียน
เป็นการร่วมมือกันทั้งชุมชนและโรงเรียน ในการปรึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาทั้งที่เป็นปัญหาในชุมชนและโรงเรียนไปพร้อม ๆ กัน ร่วมกันดูแลระเบียบวินัย จริยธรรมและการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของนักเรียน และทำแผนพัฒนาการศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนอย่างแท้จริง ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตร มีบทบาทในการจัดรูปแบบการเรียนการสอนในบางเรื่องได้ เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับป่าไม้ ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของชุมชน เป็นต้น เพราะในชุมชนมีผู้รู้ที่มีประสบการณ์โดยตรงสามารถนำมาให้ความรู้แก่นักเรียนได้ ชุมชนควรได้เข้าร่วมในการประเมินผลเยาวชน

ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมนั้นต้องเป็นไปในแบบตรงไปตรงมา ทั้งการพบปะพูดคุย การปรึกษาหรือประชุมที่เป็นการดำเนินการที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ร่วมระดมความคิดอย่างเสมอภาค และมีการร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กิจกรรมย้อนยุค ตักบาตรปีใหม่ วันพ่อแห่งชาติ และการรณรงค์กำจัดสิ่งเสพติด เป็นต้น

5) การปฏิบัติตัวและเหตุผลในการเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน
สมาชิกในชุมชนต้องทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนในหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ควรปฏิบัติตัวดังต่อไปนี้ ตรงต่อเวลา ปฏิบัติตัวดี น่าเชื่อถือทั้งในโรงเรียนและชุมชน เพราะทำให้นักเรียนสามารถปฏิบัติตามได้ นักเรียนมีความไว้วางใจในการกล้าขอคำปรึกษา วางตัวให้สนิทสนมสามารถเข้ากับนักเรียนและครูได้ ศึกษาหาความรู้ให้แก่ตัวเองอย่างสม่ำเสมอ ต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมมาใช้ในการสอน ทั้งที่เป็นความรู้ในเรื่องที่ตนเองรับผิดชอบ และหาแนวคิดหรือประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้และประโยชน์แก่นักเรียนมากที่สุด เตรียมความพร้อมล่วงหน้าก่อนถึงเวลาสอน วางแผนการสอน เพราะจะลดความประหม่า เพื่อให้ นักเรียนได้รับทั้งความรู้และความสนุกสนาน มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างเต็มความสามารถ และพยายามสอดแทรกความรู้ นอกเหนือจากหัวข้อที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้ นักเรียนเกิดความรักป่าไม้มากขึ้น

สำหรับเหตุผลในการปฏิบัติตัวของวิทยากรดังกล่าวข้างต้น เพื่อต้องการให้นักเรียนได้รับความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้มากที่สุด รักษาสภาพป่าซึ่งมีความเชื่อมโยงกับ

ดินฟ้าอากาศ น้ำ พืชและสัตว์เอาไว้ และมีความภาคภูมิใจที่จะได้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในเรื่องป่าไม้ เพราะผู้ที่ได้ถูกเสนอชื่อเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้นั้น ได้เห็นความสำคัญของป่าไม้ต่อชุมชนมาก โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ เช่น ไม้เป็นปัจจัย 4 ป้องกันน้ำท่วม และภูเขาถล่ม เป็นต้น

จ. การกำหนดข้อตกลงร่วมกันของชุมชนกับโรงเรียนในการทดลองใช้หลักสูตร

1) การนำหลักสูตรไปใช้ในระบบโรงเรียน อาจารย์สว่าง รวมจินดา ผู้อำนวยการโรงเรียนประชาบำรุงได้กล่าวต่อเวทีระดมความคิดครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน สามารถใช้จัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนของโรงเรียนประชาบำรุงได้ โดยจัดการเรียนการสอนในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 ซึ่งเป็นภาคเรียนแรกที่ทางโรงเรียนได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนเป็นโรงเรียนนำร่องตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ตามการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนนั้นได้จัดไว้ในสาระเพิ่มเติม ส. 01 ตะโหนดศึกษา ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยเป็นหน่วยการเรียนรู้หนึ่งในสาระเพิ่มเติม ส.01 ตะโหนดของเรา ผู้รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนและการติดต่อประสานงานกับชุมชน คือ อาจารย์พันทวี พิภทอง ซึ่งเป็นอาจารย์ประจำในกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของโรงเรียนประชาบำรุง

2) การติดต่อประสานงานในการเชิญวิทยากรหรือการออกภาคสนาม ผู้เข้าร่วมระดมความคิดได้เสนอวิธีการสำหรับใช้ในการติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียน สามารถสรุปได้ดังนี้ การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียนนั้น ให้มีการติดต่อโดยผ่านทางวัดตะโหนด ส่วนการวางแผนในการจัดการเรียนการสอนระหว่างโรงเรียนกับวิทยากรตามที่กำหนดในหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ผู้เข้าร่วมเสนอว่าควรจัดเวทีระดมความคิดเพิ่มอีกครั้งก่อนการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องนี้ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการนำไปปฏิบัติ

โดยการจัดเวทีระดมความคิดในครั้งถัดไปนั้น ผู้เข้าร่วมได้เสนอให้มีการเชิญผู้เข้าร่วมวางแผนในการจัดการเรียนการสอนที่เป็นตัวแทนจากชุมชน คือ ผู้ที่ต้องเข้าร่วมเป็นวิทยากรในหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มสถานวัดตะโหนด (นายสวาท ทองรักษ์) กลุ่มลำเนาไพร (นายนพรัตน์ ทิพย์เศษ) ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน (นายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์) หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหนด (นางสาวสุรางค์ เอียดแก้ว) กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง ได้แก่ นายสมบูรณ์ ช่วยราชการ นายวิฑูร หนูเสน นายประเทือง ขุนจันทร์ นายพันธ์ ช่วยชุมชนชาติ นายบุญชม เพ็ญจรัส นายวรรณ ขุนจันทร์ และนายกมล ขุนจันทร์ สำหรับเวลาในการจัดเวทีระดมความคิดครั้งต่อไปนั้น ควรจัดเวทีระดมความคิดก่อนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองใช้

1.2.6 ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

การจัดเวทีระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นในขั้นตอนที่ 6 เป็นการวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ซึ่งขั้นตอนได้จัดขึ้นตามข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วมระดมความคิดจากขั้นตอนที่ผ่านมา วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีระดมความคิดเพื่อเป็นการวางแผนก่อนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองใช้ ซึ่งได้นำวัตถุประสงค์มากำหนดเป็นประเด็นในการระดมความคิดต่าง ๆ 5 ประเด็น ได้แก่ การชี้แจงจากครูโรงเรียนประจำบารุงในการทดลองจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น การพิจารณาปรับแผนการเรียนรู้แต่ละเนื้อหาย่อย การวางแผนรวมเนื้อหาย่อยที่มีแผนการเรียนรู้ที่ต้องนำนักเรียนออกศึกษาภาคสนาม การวางแผนดำเนินงานให้เป็นรูปแบบตารางเวลาสำหรับการปฏิบัติงานของครูผู้จัดการเรียนการสอนและวิทยากรในแต่ละสัปดาห์ และข้อเสนอแนะและข้อควรปฏิบัติในช่วงการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น สำหรับในแต่ละประเด็นสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

ก. การชี้แจงจากครูโรงเรียนประจำบารุงในการทดลองจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น การชี้แจงจากครูโรงเรียนประจำบารุง คือ อาจารย์สว่าง รวมจินดา ผู้อำนวยการโรงเรียนประจำบารุง และอาจารย์พันทวี พิภทอง สรุปว่า การนำหลักสูตรไปทดลองจัดการเรียนการสอนให้ใช้เวลาเรียนจำนวน 15 ชั่วโมง โดยจัดการเรียนการสอนในช่วงชั้นที่ 3 คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และได้ยืนยันให้อาจารย์พันทวี พิภทอง เป็นผู้รับผิดชอบจัดการเรียนการสอนเหมือนเดิม

ข. การพิจารณาปรับแผนการเรียนรู้แต่ละเนื้อหาย่อย ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันพิจารณาปรับแผนการเรียนรู้แต่ละเนื้อหาย่อยในประเด็นสำคัญ ทั้งวิธีการจัดกิจกรรม เวลาที่ใช้ รายชื่อและความพร้อมของวิทยากร พบว่าลักษณะกิจกรรมส่วนใหญ่ยังคงยืนยันเป็นลักษณะเดิมตามที่มีการสรุปผลการระดมความคิดในแต่ละขั้นตอนที่ผ่านมา แต่ได้มีการปรับปรุงโดยการรวบเนื้อหาย่อยบางเนื้อหาที่สามารถเรียนรู้ร่วมกันได้หรือมีความต่อเนื่องกัน โดยการนำมาจัดเป็นกิจกรรมเดียวกัน เพื่อการประหยัดเวลาในการจัดกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมเดินป่าได้รวบรวมเนื้อหาย่อยไว้หลายเนื้อหา อย่างเช่น องค์ประกอบของป่าไม้ทั้งพืช สัตว์ ดินและน้ำ ลักษณะทางกายภาพและประวัติความเป็นมาป่าของชุมชน ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง และสภาพการดำรงชีวิตของป่าทั้งพืชและสัตว์ เป็นต้น

ส่วนรายชื่อของวิทยากรยังคงยืนยันเหมือนเดิมตามที่ปรากฏอยู่ในแผนการเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่น

ค. การวางแผนรวมเนื้อหาย่อยที่มีแผนการเรียนรู้ที่ต้องนำนักเรียนออกศึกษาภาคสนาม จากแผนการเรียนรู้ที่ได้กำหนดลักษณะกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนที่ต้องนำนักเรียนไปสัมผัสพื้นที่จริงในป่า ผู้เข้าร่วมได้สรุปว่าควรมานักเรียนไปสัมผัสพื้นที่ป่าจำนวน 2 ครั้ง คือ การเดินศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติในเขตป่าชุมชนเขาหัวช้าง และการศึกษาแหล่งป่าเสื่อมโทรมบริเวณลำคลองหรือป่าไม้ที่ถูกทำลายหรือดินที่พังทลายในบริเวณใกล้น้ำตกลานหม่อมจ้อย โดยการเดินศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติในเขตป่าชุมชนเขาหัวช้างมุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาย่อยดังต่อไปนี้ องค์ประกอบของป่าไม้ทั้งพืช สัตว์ ดินและน้ำ ลักษณะทางกายภาพและประวัติความเป็นมาป่าของชุมชน ความเกื้อกูลของชุมชนกับป่า สภาพการดำรงชีวิตของป่าทั้งพืชและสัตว์ ความหมายและประโยชน์ของสมุนไพร ชนิดและสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด และวิธีการอนุรักษ์หรือวิธีการใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธีและยั่งยืน

สำหรับการนำนักเรียนไปศึกษาแหล่งป่าเสื่อมโทรมบริเวณลำคลองหรือป่าไม้ที่ถูกทำลายหรือดินพังทลายในบริเวณใกล้น้ำตกลานหม่อมจ้อย มุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาย่อยต่าง ๆ ได้แก่ ผลดีของป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากป่า ผลเสียของป่าไม้ และเปรียบเทียบความแตกต่างของผลดีและผลเสียของป่าไม้

ง. การวางแผนดำเนินงานให้เป็นรูปแบบตารางเวลาสำหรับการปฏิบัติงานของครูผู้จัดการเรียนการสอนและวิทยากรในแต่ละสัปดาห์ สรุปผลจากการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมในส่วนของการปฏิบัติงานของครูผู้จัดการเรียนการสอนและวิทยากรในแต่ละสัปดาห์เกี่ยวกับการดำเนินการว่า เนื้อหาย่อยใดใช้จัดการเรียนการสอนในวันใดนั้น ผู้เข้าร่วมขอให้ป็นหน้าที่ของผู้วิจัยไปร่วมปรึกษากับครูที่เป็นผู้จัดการเรียนการสอน เพื่อจะได้จัดให้มีความเหมาะสมทั้งความพร้อมของครู และความเป็นไปได้ที่ผู้วิจัยสามารถสังเกตผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ โดยให้ทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันวางแผนการจัดการเรียนการสอนให้อยู่ในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม พ.ศ. 2545 สำหรับวิทยากรนับว่ามีความพร้อมสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตลอดเวลา

จ. ข้อเสนอแนะและข้อควรปฏิบัติในช่วงการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมได้มีการระดมความคิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะและข้อควรปฏิบัติในช่วงการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นใน 4 ประเด็น คือ ผู้ติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียน วิธีการติดต่อประสานงานวิทยากรค่าตอบแทนสำหรับวิทยากร และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้ติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียน การติดต่อประสานงานระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นนี้ในส่วนของโรงเรียนสามารถติดต่อผ่านอาจารย์พันทวี ฝึกทอง และส่วนของชุมชนให้ติดต่อผ่านทางนายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์และนายกมล ขุนจันทร์

2) **วิธีการติดต่อประสานงานวิทยากร** การส่งจดหมายเชิญหรือการบอกกล่าววิทยากรให้ทราบล่วงหน้ายังคงมีความจำเป็น เพราะเป็นการแจ้งให้ทราบเพื่อเป็นการวางแผนเตรียมตัวหรือทีมงานให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องรับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ด้วย โดยในครั้งแรกอาจจะต้องส่งจดหมายไปให้เพื่อเป็นการแจ้งให้ทราบ รวมทั้งในการแจ้งให้ทราบในครั้งแรกนั้นต้องแนบตารางการวางแผนการจัดกิจกรรมไปด้วย เพื่อให้ทราบว่าใครต้องเป็นวิทยากรวันใดบ้าง

3) **ค่าตอบแทนสำหรับวิทยากร** ผู้เข้าร่วมได้มีความเห็นว่าหลักสูตรนี้จัดขึ้นมาเพื่อต้องการสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน และชุมชนได้ร่วมกันคิดมาตั้งแต่ต้น เมื่อนำกิจกรรมมาจัดการเรียนการสอนให้นักเรียน ถ้าหากทางโรงเรียนมีงบประมาณเพียงพอสำหรับจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้วิทยากร ๆ ก็ยินดีรับ แต่ถ้าทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณในส่วนนี้ก็ไม่เป็นไร เพราะทางชุมชนยินดีช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนของชุมชน

4) **ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดการเรียนการสอน** สำหรับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดการเรียนการสอนในแต่ละกิจกรรมนั้น ผู้อำนวยการโรงเรียนประจำรังษีแจ้งว่าอุปกรณ์หรือของใช้สำหรับทำกิจกรรมบางอย่าง นักเรียนจำเป็นต้องจัดเตรียมเอง เช่น กระดาษวาดเขียน สี และอาหาร เป็นต้น ส่วนทางโรงเรียนจะจัดเตรียมอุปกรณ์บางอย่างที่โรงเรียนสามารถเตรียมให้ได้ เช่น กระจกน้ำ กระจกหรับบันทึก และอุปกรณ์ปฐมพยาบาล เป็นต้น ส่วนอุปกรณ์อื่นที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณนั้น ได้มอบหมายให้ครูที่รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนในครั้งนี้ คือ อาจารย์พันทวี พัททอง เป็นผู้รับผิดชอบในการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณจากโรงเรียนเป็นครั้ง ๆ ไป

1.2.7 ขั้นตอนที่ 7 การติดตามประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร

การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดสำหรับการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนในขั้นตอนที่ 7 เป็นการติดตามประเมินผลเพื่อร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร ซึ่งช่วงเวลาของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 7 นี้เป็นช่วงระหว่างการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรและผู้นำหลักสูตรไปทดลองใช้โดยเป็นการระดมความคิดเกี่ยวกับข้อจำกัดหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ และเพื่อร่วมกันหาวิธีสำหรับปรับปรุงแก้ไขข้อจำกัดหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำมากำหนดเป็นประเด็นในการระดมความคิดได้ดังนี้ ข้อจำกัดหรือปัญหาและวิธีการปรับปรุงการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน โดยผลการระดมความคิดที่ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันเสนอในประเด็นข้อจำกัดหรือปัญหาและวิธีการปรับปรุงที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน สามารถแยกสรุปตามข้อจำกัดหรือปัญหาเป็นข้อ ๆ พร้อมทั้งอธิบายวิธีการปรับปรุงไว้ในแต่ละข้อ ดังนี้

ก. ปัญหาเวลาว่างของชุมชนและโรงเรียนไม่ตรงกัน จึงจำกัดโอกาสและช่องทางในการติดต่อสื่อสารของครูผู้จัดการเรียนการสอนกับวิทยากร ในช่วงของการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นพบว่ามีปัญหาที่ชุมชนและโรงเรียนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน ทำให้เป็นข้อจำกัดในเรื่องเวลาโอกาสและช่องทางในการติดต่อสื่อสารของครูผู้จัดการเรียนการสอนกับวิทยากร จากปัญหานี้พบว่า มีข้อเสนอแนะที่เป็นวิธีการปรับปรุงใน 3 ข้อ คือ

1) ต้องการให้โรงเรียนออกเป็นจดหมายและเอกสาร เพื่อสร้างความชัดเจนของวันเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกัน และสิ่งที่ต้องการความช่วยเหลือจากชุมชน เพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจและการปฏิบัติที่ตรงกันของทั้งชุมชนและโรงเรียน

2) สำหรับจดหมายนัดหมายวันเวลาในการจัดกิจกรรมหรือเชิญวิทยากรให้ทางโรงเรียนนำไปฝากไว้ที่วัดตะโหมด โดยต้องฝากไว้ล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 4 วัน เพื่อให้มีเวลาในการติดต่อสื่อสารและการประสานงานไปยังผู้ที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น ๆ ต่อไป ในส่วนของครูผู้สอนต้องแจกตารางกำหนดการจัดการเรียนการสอนที่ต้องการความช่วยเหลือจากชุมชน ให้ทางชุมชนทราบล่วงหน้าก่อนการออกจดหมายเชิญ เพื่อให้ชุมชนได้เตรียมความรู้และอุปกรณ์ที่ต้องการใช้เพิ่มเติม

3) การจัดการเรียนการสอนบางเรื่องจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ เช่น สไลด์ วิดีโอ และภาพ เป็นต้น ดังนั้นควรติดต่อหน่วยงานที่มีความถนัดหรือมีข้อมูลนั้น ๆ มาช่วยสอน เช่น เรื่องชนิดหรือลักษณะของป่าไม้ในเทือกเขาบรรทัด สามารถขอความร่วมมือจากหน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด (น้ำตกลานหม่อมจ้อย) ได้ โดยแนวทางการปฏิบัติ คือ ต้องดำเนินเรื่องขอความร่วมมือโดยผ่านสำนักงานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัด จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

ข. ปัญหานักเรียนเข้าไปเดินป่ามีจำนวนมากเกินไป ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดในปัญหาการนำนักเรียนไปศึกษา โดยวิธีการเดินป่าในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนเขาหัวช้างครั้งที่ 2 ที่มีจำนวนนักเรียนมากเกินไป คือ มีนักเรียนร่วมกิจกรรมจำนวน 60 คน จึงทำให้ไม่สามารถให้นักเรียนได้เข้าไปเดินป่าตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติของป่าชุมชนเขาหัวช้างได้ทั้ง 23 จุด (ดูได้จากภาคผนวก ข) ทำให้นักเรียนบางคนเกิดความไม่พอใจที่ตัวเองไม่ได้เข้าไปศึกษาในเส้นทางศึกษาธรรมชาติครบทั้ง 23 จุด เหมือนกับกลุ่มที่ได้เข้าไปศึกษาในครั้งแรกที่มีนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเพียงจำนวน 30 คน ประกอบกับทางชุมชนมีความเป็นห่วงว่านักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งหลังจะไม่ได้เรียนรู้เหมือนกับนักเรียนในครั้งแรกหรือเรียนรู้ได้ไม่ครบถ้วน รวมทั้งทางชุมชนมีความห่วงใยสภาพป่าว่าอาจจะไม่สามารถรองรับการเข้าไปของคนจำนวนมากได้

สำหรับปัญหานี้พบว่ามีวิธีการปรับปรุงแก้ไข 3 ข้อ คือ

1) ครูผู้จัดการเรียนการสอนกับวิทยากรต้องตกลงประเด็นในการให้ความรู้แก่นักเรียนล่วงหน้า เพื่อให้กระบวนการให้ความรู้แก่นักเรียนสามารถประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ในหลักสูตร

2) ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องต้องอธิบายเหตุผลเกี่ยวกับข้อจำกัดในการเดินป่าให้นักเรียนทราบว่า มีจำนวนนักเรียนมากเกินไป และวิทยากรมีจำนวนน้อย จึงเตรียมตัวในการจัดเดินป่าไม่ทัน หากยังนำนักเรียนเข้าไปเดินป่าอีกก็จะทำให้ผิคนกกระเรียนของป่าชุมชน รวมทั้งเกิดความเสียหายต่อสภาพป่าได้ จึงไม่สามารถนำนักเรียนทั้ง 60 คน ไปเดินตามเส้นทางป่าชุมชนเขาหัวช้างได้ครบทั้ง 23 จุด

3) การจัดการแบ่งกลุ่มนักเรียนทั้ง 90 คน ที่เข้าไปศึกษาธรรมชาติในครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ให้นักเรียนได้ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการกระจายความรู้ในหมู่ของนักเรียนเอง

ค. ปัญหาการเตรียมตัวของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรม จากการระดมความคิดพบว่า มีปัญหาการเตรียมตัวของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เห็นชัดเจน คือ กิจกรรมการเดินป่าโดยนักเรียนได้ฝากของใช้ส่วนตัวไว้กับผู้อื่น เมื่อมีการแบ่งกลุ่มย่อยสำหรับการเดินป่าทำให้นักเรียนผู้ฝากและผู้รับฝากของอยู่คนละกลุ่มกัน และยังมีปัญหาการแต่งกายที่อาจจะทำให้สัตว์ตกใจได้ ซึ่งได้เสนอวิธีการปรับปรุงแก้ไขไว้ 3 ข้อ คือ

1) นักเรียนทุกคนควรจะมีกระเป๋าหรือถุงส่วนตัวเพื่อเก็บอุปกรณ์ในการเดินป่าของตนเองที่จำเป็น เช่น กล่องข้าว ขวดน้ำ และสมุดบันทึก เป็นต้น

2) นักเรียนควรพกพาอุปกรณ์ที่จำเป็นในการช่วยบันทึกข้อมูลบางอย่าง เช่น สมุดวาดเขียน และสีไม้ เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนสามารถวาดภาพหรือบันทึกสิ่งที่น่าสนใจได้ถูกต้อง

3) นักเรียนควรสวมเสื้อผ้าที่เป็นสีกลมกลืนกับธรรมชาติเพราะจะทำให้สัตว์ไม่ตกใจกลัว ซึ่งจะทำให้นักเรียนสามารถสังเกตเห็นสัตว์ได้ในระยะที่ใกล้ชิดมากขึ้น

ง. ปัญหาเรื่องเวลาสำหรับการจัดการเรียนการสอนภายในระบบโรงเรียน เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนในเรื่องป่าของชุมชนนั้น ครูผู้จัดการเรียนการสอนได้จัดเวลาเรียนไว้เพียง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สำหรับหน่วยการเรียนเรื่องป่าของชุมชนมีเวลาเรียนจำนวน 15 ชั่วโมง จึงทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ตามที่วางแผนไว้ในแผนการเรียนรู้ของหลักสูตรได้ ประกอบกับในช่วงเวลาที่นักเรียนว่างได้มีครูลหลาย ๆ คนจองเวลาดังกล่าวสำหรับการสอนพิเศษในวิชาที่ตนเองรับผิดชอบเท่านั้น จากปัญหาดังกล่าวนี้ผู้เข้าร่วมได้มีการเสนอวิธีการปรับปรุงแก้ไข 3 ข้อ คือ

1) เนื่องจากข้อจำกัดดังกล่าวนี้หาวิธีการแก้ไขได้ยาก แต่สามารถแก้ไขได้ในระดับหนึ่ง คือ การไปจัดกิจกรรมนอกเวลาเรียน โดยการเลื่อนไปจัดในวันเสาร์ และอาทิตย์ แต่มีผลกระทบต่อเนื่องไปยังชุมชนอีก เพราะวิทยากรบางคนมีภาระต้องไปเรียนในวันดังกล่าว จึงทำให้มีวิทยากรน้อยลง และยังมีผลกระทบต่อครูและนักเรียนด้วย เพราะวันดังกล่าวเป็นวันหยุดราชการ

2) หลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนนี้ หากต้องสอนเป็นวิชาเดี่ยว ๆ จะทำให้จัดกิจกรรมยากเพราะครูหนึ่งคนต้องดูแลนักเรียนจำนวนมากในการออกศึกษาภาคสนาม ทำให้ครูดูแลนักเรียนไม่ทั่วถึง ในแต่ละครั้งจึงต้องพานักเรียนไปจำนวนจำกัดและต้องจัดพาไปหลาย ๆ ครั้งทำให้เสียเวลา ดังนั้นควรมีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการหรือประยุกต์หลักสูตรเรื่องป่าไม้ไปสอนร่วมกับวิชาอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น คณิตศาสตร์ สามารถให้นักเรียนปฏิบัติการวัดดวงหรือคำนวณน้ำหนักอาหาร ส่วนวิชาภาษาอังกฤษ อาจจะทำให้ให้นักเรียนศึกษาศัพท์ที่เป็นชื่อพืชและสัตว์ หรือให้นักเรียนฝึกหัดสนทนาถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นเป็นภาษาอังกฤษก็ได้

หากสามารถนำหลักสูตรนี้ไปบูรณาการและสอนเป็นรูปธรรมจะทำให้นักเรียนเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้มากยิ่งขึ้น ในเบื้องต้นนี้ครูผู้จัดการเรียนการสอนได้แก้ปัญหาโดยนำการจัดเดินป่าบูรณาการกับวิชาภาษาอังกฤษ โดยให้นักเรียนเดินป่าแล้วมาแปลเป็นเรียงความภาษาอังกฤษ ส่วนวิชาอื่น ๆ ยังไม่ได้บูรณาการเพราะครูในวิชาอื่น ๆ ยังไม่พร้อม แต่คิดว่าครั้งต่อไปคงจะมีการบูรณาการได้มากกว่านี้

3) ในปีการศึกษาหน้าทางครูผู้จัดการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนกล่าวว่าจะเปิดให้มีการจัดการเรียนการสอนตลอดภาคเรียน คิดเป็นเวลาเรียนจำนวน 40 ชั่วโมง จึงคิดว่าน่าจะมีเวลาเพียงพอสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับแผนการเรียนรู้ของหลักสูตรได้มากยิ่งขึ้น

จ. ปัญหาโรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอนสำหรับให้นักเรียนได้ค้นคว้าเพิ่มเติม ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันเสนอปัญหาที่โรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์การจัดการเรียนการสอนสำหรับให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติม พบว่าปัญหานี้แก้ไขได้ยาก แต่ครูผู้จัดการเรียนการสอนกล่าวว่าทางห้องสมุดของโรงเรียนประชาบำรุงได้มีอุปกรณ์บางส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือสำหรับให้นักเรียนค้นคว้าได้

ฉ. ปัญหาการเดินทางของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมเดินป่า เนื่องจากเส้นทางจากโรงเรียนประชาบำรุงถึงจุดเริ่มต้นที่เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนเขาหัวช้างนั้นคิดเป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ทำให้นักเรียนไม่สามารถเดินทางไปร่วมกิจกรรมเดินป่าได้เอง ประกอบกับโรงเรียนไม่สามารถเตรียมรถรับ - ส่งให้ได้ ครูผู้จัดการเรียนการสอนจึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในครั้งแรกโดยการสอบถามนักเรียนว่าจะให้ใครไปส่ง ทำให้นักเรียนบางคนที่ตัดสินใจ

ไม่ได้ว่าจะไปกับใครเกิดความน้อยใจและเสียความรู้สึก ส่วนในครั้งที่สองครูได้เขียนเป็นหมายเหตุ ในจดหมายขออนุญาตผู้ปกครอง ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองไปส่งและรับนักเรียนที่สำนักงาน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนในพื้นที่แนวกันชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการเดินป่าในครั้งนี้ ปรากฏว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

สำหรับการระดมความคิดในการแก้ปัญหา พบว่าควรมีวิธีการปรับปรุง 2 ข้อ คือ

1) ครูผู้จัดการเรียนการสอนได้เสนอว่าครั้งต่อไปจะไม่คาดหวังนักเรียนในเรื่องการตัดสินใจว่าจะให้ใครไปส่งอีกเพราะไม่ต้องการให้นักเรียนเสียใจ

2) ครูอธิบายว่าในครั้งต่อไปหากจัดให้นักเรียนไปศึกษาออกสถานที่อีก ก็จะเขียนเป็นโครงการเพื่อขอความอนุเคราะห์เรื่องรถสำหรับให้นักเรียนเดินทาง หรือในบางครั้ง ถ้าจำนวนนักเรียนไม่มากเกินไปก็อาจจะใช้รถส่วนตัวได้

ข. ปัญหาครูผู้จัดการเรียนการสอนในเรื่องป่าของชุมชนมีงานสอนในวิชาอื่น ๆ มากเกินไป เนื่องจากครูผู้จัดการเรียนการสอนในเรื่องป่าของชุมชนมีงานสอนในวิชาอื่น ๆ มากเกินไป คือ ครูมีงานสอนจำนวน 4 วิชาหรือประมาณ 6-7 ชั่วโมงต่อวัน (โรงเรียนจัดการเรียนการสอนจำนวน 8 ชั่วโมงต่อวัน) และในแต่ละวันจะมีงานเร่งด่วนแทรกเข้ามาอยู่บ่อยครั้งเช่น จัดทำเอกสารด่วน จัดศูนย์วัฒนธรรม และทำอาหารเลี้ยงบุคคลที่เข้ามาช่วยสร้างศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น ทำให้ครูวางแผนการจัดการเรียนการสอนไม่ทัน และแผนการสอนที่วางเอาไว้จึงมีความคลาดเคลื่อน มีวิธีการปรับปรุง คือ เนื่องจากผู้ติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียนได้วางแผนโดยการกำหนดวันสำหรับการจัดการเรียนการสอนไว้แล้ว แต่ถ้าหากครูจัดการเรียนการสอนไม่ทันหรือไม่ตรงกับที่วางแผนไว้ จึงจำเป็นต้องแจ้งให้ทางชุมชนทราบล่วงหน้าถึงการเปลี่ยนแปลงหรือเลื่อนวันเวลา สำหรับจัดการเรียนการสอนของแต่ละกิจกรรมออกไปด้วย เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

ข. การอธิบายว่าหลักสูตรเป็นภาระเพิ่มของชุมชนหรือไม่ สำหรับประเด็นของการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นที่ว่าการนำหลักสูตรนี้มาใช้แล้วจะเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยากร สำหรับการร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้สามารถสรุปได้ คือ ชุมชนคิดว่าการช่วยเหลือโรงเรียนไม่ถือว่าเป็นภาระเพิ่มเติม เพราะต้องการทดแทนบุญคุณให้แก่ชุมชนตะโหมด โดยการถ่ายทอดความรู้ให้รุ่นลูกหลาน และได้ยึดมั่นในวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งของกลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง คือ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชน

ส่วนการกระทบต่อภาระหน้าที่ของสมาชิกที่ทำงานในหน่วยงานของภาครัฐ นายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์ และนายกมล ขุนจันทร์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า ไม่เป็นปัญหาและไม่เป็นภาระเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด เพราะเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของหน่วยงานด้วย และทางหน่วยงานมี

บุคลากรหลายคนที่สามารถสลับกันเข้ามาดูแลกิจกรรมของนักเรียนได้ ส่วนนายสมบูรณ์ ช่วยราชการ กล่าวว่าเป็นภาระเล็กน้อย แต่ถือว่าการให้ความรู้และสร้างการเรียนรู้แก่นักเรียนเป็นสิ่งสำคัญมากกว่า

ณ. การอภิปรายว่าหลักสูตรเป็นภาระเพิ่มสำหรับครูผู้จัดการเรียนการสอนหรือไม่ ในเวทีการระดมความคิดครั้งนี้เช่นกัน ผู้เข้าร่วมได้กล่าวถึงประเด็นการใช้หลักสูตรว่า เป็นการเพิ่มภาระให้แก่ครูผู้จัดการเรียนการสอนด้วย เนื่องจากก่อนหน้านี้ครูผู้สอนได้กล่าวว่าตนเองมีงานสอน และภาระหน้าที่อื่น ๆ ในโรงเรียนมากอยู่แล้ว สำหรับประเด็นนี้ ครูผู้จัดการเรียนการสอนแสดงความคิดเห็นว่า ไม่ถือว่าเป็นภาระเพิ่ม เพราะคิดว่าเป็นผลดีต่อตัวครูมาก เช่น ครูได้หน่วยการเรียนรู้เพิ่มอีก 1 เรื่อง โดยเป็นเรื่องที่เกิดจากความคิดเห็นของคนหลาย ๆ ฝ่ายทั้งครู นักเรียน และชุมชน บุคคลดังกล่าวได้ระดมความคิดร่วมกันจนกระทั่งสำเร็จเป็นหลักสูตร และครูยังได้ทำความเข้าใจกับ

อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนการสอนตามแผนการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชนที่มีกิจกรรมที่หลากหลายนั้น ได้มีผลกระทบต่อเตรียมการในการจัดการเรียนการสอนของครูบ้าง เช่นการทำงานที่กระป๋องนักเรียนเป็นรายบุคคล และการเยี่ยมบ้านนักเรียนที่ตนเองเป็นครูที่ปรึกษาด้วย และครูเองมีภาระส่วนตัวมาก เนื่องจากกลับถึงบ้านแล้วต้องรับภาระส่วนตัวมากในการดูแลครอบครัวและอาชีพเสริม ฉะนั้นการเตรียมการสอนสามารถทำได้เฉพาะเวลาที่ครูอยู่ในโรงเรียนเท่านั้น

จากปัญหาดังกล่าว ผู้เข้าร่วมจึงคิดว่าน่าจะมีการแก้ไขที่ครูสามารถดำเนินการ โดยพยายามจัดเวลาและประสานงานกับชุมชนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยครูต้องประสานงานให้ชัดเจนว่าต้องการให้วิทยากรถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร สถานที่ไหนและเวลาใด เพราะที่ผ่านมาครูจัดการเรียนการสอนไม่ตรงตามที่ได้กำหนดไว้ร่วมกันในครั้งแรก

ญ. ข้อจำกัดในการเตรียมตัวและวิธีปฏิบัติของวิทยากร เนื่องจากในบางกิจกรรมจำเป็นต้องใช้วิทยากรหลายคนพร้อมกัน เช่น การเดินป่าในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ จึงทำให้เกิดข้อจำกัดในการเตรียมตัวและวิธีปฏิบัติของวิทยากรแต่ละคน ทางวิทยากรจึงร่วมกันเสนอว่า ควรมีวิธีการเตรียมตัวและปรับปรุงแก้ไขใน 4 ข้อ คือ

- 1) วิทยากรทุกคนควรมีสุม่ฉบับที่ของตนเอง โดยจดบันทึกเรื่องและวิธีการที่จะให้ความรู้แก่นักเรียน ต้องมีตารางสอนเป็นภาพรวมทั้งหมด เพื่อการเตรียมตัวล่วงหน้า
- 2) วิทยากรต้องทำความเข้าใจวิธีการในการถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด
- 3) ทำความเข้าใจพฤติกรรมของนักเรียนและกลวิธีในการจดจำชื่อนักเรียนของกลุ่มที่ตนเองรับผิดชอบ

4) วิทยากรแต่ละคนมีความถนัด ความสนใจและมีเทคนิคหรือวิธีการอธิบาย นักเรียนที่แตกต่างกันออกไป ถ้าเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้วิทยากรหลายคนก็จำเป็นต้องให้วิทยากรได้ตกลงและวางแผนร่วมกัน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เนื้อหาที่ใกล้เคียงกัน

1.2.8 ขั้นตอนที่ 8 การสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

จากการจัดเวทีระดมความคิดในการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งเป็นการสรุปทั้งการสร้างและการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับกระบวนการในการสร้างหลักสูตร และเพื่อร่วมระดมความคิดต่อกระบวนการสร้างและการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวผู้วิจัยกำหนดเป็นประเด็นในการระดมความคิดในเวทีระดมความคิดเป็น 8 ประเด็น ได้แก่ การประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายในการใช้หลักสูตร เนื้อหา ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิทยากร รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน วิธีการประเมินผล และผลการเรียนรู้ที่ได้รับทั้งต่อตัวเอง ชุมชนหรือสังคมและต่อโรงเรียน ผลการระดมความคิดในประเด็นการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน มีดังนี้

ก. การประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน ในช่วงการระดมความคิดสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ในส่วนของการติดต่อผู้เข้าร่วม มีการเสนอว่าวิธีการเชิญผู้เข้าร่วมในครั้งแรกควรออกเป็นจดหมาย ส่วนครั้งหลัง ๆ ไม่จำเป็นต้องออกจดหมายอีกแล้ว เพราะหากออกจดหมายทุกครั้งจะเป็นการสร้างความสะดวกขึ้นให้แก่คนในชุมชน ควรแบ่งกลุ่มย่อยให้มีการระดมความคิดตามเรื่องที่ตนเองถนัดหรือมีความรู้ การให้ผู้เข้าร่วมออกมาเขียนหน้าเวที บางครั้งไม่ทราบประเด็นล่วงหน้า จึงทำให้คิดไม่ออก เรื่องนี้สามารถแก้ไขได้โดยการแจ้งประเด็นสำหรับการระดมความคิดในแต่ละครั้งให้ทราบล่วงหน้า (ก่อนการจัดเวทีระดมความคิด) และวันเวลาสำหรับการจัดระดมความคิด หากเกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการควรจะดำเนินการในเวลาทำการ ส่วนทางชุมชนจะเป็นวันใดก็ได้

ข. ความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายในการใช้หลักสูตร ผลการสรุปความคิดเห็นต่อกลุ่มเป้าหมายในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ โดยเป็นการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้จัดการเรียนการสอนให้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เห็นว่ามีความเหมาะสมแล้ว เพราะสอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในช่วงชั้นที่ 3 ดังนั้นจึงควรปูพื้นฐานตั้งแต่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และหลักสูตรนี้ควรเปิดโอกาสให้บุคคลอื่น ๆ ได้เข้ามาเรียนรู้ด้วย โดยชุมชนอาจจะเป็นผู้จัดการเรียนการสอนเอง นับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียนได้เข้ามาร่วมเรียนรู้ด้วย

ค. เนื้อหา สำหรับเนื้อหาที่จะนำมาสร้างการเรียนรู้แก่นักเรียนนั้น ผู้เข้าร่วมคิดว่ามีความเหมาะสมแล้ว แต่ควรเพิ่มเติมเนื้อหาส่วนที่เป็นคุณธรรมให้มากขึ้น เช่น ความเมตตาและความเอื้อเฟื้อ

ง. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ต้องมีการทำความเข้าใจให้ตรงกัน ทั้งครูภูมิปัญญาหรือวิทยากร โรงเรียน และผู้ปกครองนักเรียน ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนที่จำเป็น ต้องจัดนอกสถานศึกษาหรือบางครั้งต้องจัดในวันหยุดบ้าง หากผู้ปกครองมีความเข้าใจก็จะไม่ทำให้เกิดปัญหาต่อนักเรียนในการช่วยเหลืองานบ้าน ไม่เบียดบังเวลาของวิชาอื่น และผู้ปกครองสามารถให้ความร่วมมือในการอำนวยความสะดวกในการเดินทางของนักเรียนได้

ส่วนช่วงเวลาในการจัดแต่ละกิจกรรมนั้นมีความเหมาะสมแล้ว เช่น กิจกรรมในการเดินป่าได้จัดในช่วงครึ่งวันเช้า เพราะช่วงบ่ายอากาศร้อนทำให้ความสนใจอยากรู้อยากเห็นของนักเรียนลดน้อยลง และหากเป็นกิจกรรมที่สอนในวัดหรือเป็นกิจกรรมบรรยาย ควรลดเวลาในการร่วมกิจกรรมของนักเรียนให้น้อยลง เพราะธรรมชาติของนักเรียนในวัยนี้จะมีสมาธิหรือความสนใจในการเรียนรู้เพียงประมาณ 1-2 ชั่วโมง และต้องลดเนื้อหาให้เหลือน้อย ๆ แต่ถ้ามีเนื้อหาจำนวนมาก ก็ควรปรับกิจกรรมโดยการจัดกิจกรรมหลายครั้ง ครั้งละไม่กี่ชั่วโมง เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ได้มากที่สุด

จ. วิทยากร ต้องการให้มีครูภูมิปัญญาหรือวิทยากรในท้องถิ่นมีจำนวนมากขึ้น เนื่องจากครูในโรงเรียนบางคนอาศัยอยู่นอกชุมชนจึงไม่มีความรู้เกี่ยวกับข้อมูลของชุมชนมากนัก ฉะนั้นการที่ให้ครูภูมิปัญญามาสอนนั้นจะมีความสนิทสนม เอ็นดูและมีการนับถือเป็นเกียรติของนักเรียนอยู่แล้ว จึงมีความเข้าใจกันดีสามารถทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าครูในโรงเรียน เพราะช่องว่างระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนยังมีความเกรงกลัวเชิงอำนาจอยู่บ้าง

การเพิ่มจำนวนครูภูมิปัญญาหรือวิทยากร เพื่อให้มีวิทยากรเข้าร่วมถ่ายทอดความรู้ในแต่ละกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น และสามารถสับเปลี่ยนตัววิทยากรเพื่อให้มีความหลากหลายในการถ่ายทอดความรู้ และเพื่อการทดแทนในช่วงที่วิทยากรคนใดคนหนึ่งไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ ส่วนการเชิญวิทยากรมาสอนในแต่ละครั้งนั้น ในครั้งแรกควรออกเป็นจดหมายเชิญ ส่วนครั้งหลัง ๆ ควรทำเป็นตารางสอน กำหนดวันเวลาอย่างคร่าว ๆ และในการแบ่งกลุ่มนักเรียนแต่ละครั้ง วิทยากรได้ขอเสนอเพิ่มเติมว่าควรจะให้ครูมาอยู่ในแต่ละกลุ่มด้วย เพื่อช่วยดูแลและควบคุมความประพฤติของนักเรียนด้วย เนื่องจากนักเรียนกลัวครูมากกว่าคนที่ตนเองสนิทสนม

ฉ. รูปแบบกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้เข้าร่วมได้เสนอว่าควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติ แต่ต้องสามารถทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องนั้น ๆ ได้ตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ เช่น กิจกรรมกลุ่มย่อยจำเป็นต้องให้นักเรียนได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ มีการนำเสนอชิ้นงานได้ และกิจกรรมที่จะต้องนำนักเรียนไปปลูกต้นไม้ในป่าเสื่อมโทรม

ก็จำเป็นต้องให้นักเรียนสรุปผลการเรียนรู้ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมเป็นโครงการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ภายในโรงเรียนโดยการให้ดูแลต้นไม้ แต่ก็ยังให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการเลือกและการดูแลต้นไม้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

ข. วิธีการประเมินผล สำหรับในแต่ละกิจกรรมที่ใช้จัดการเรียนการสอนนั้น นักเรียนที่เข้าร่วมในการระดมความคิดในครั้งนี้คิดว่ามีความเหมาะสมแล้ว เพราะเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนเป็นคนช่างสังเกต ได้ประเมินผลงานตามสภาพจริง นักเรียนรุ่นพี่ได้มีส่วนในการประเมินผลงานของนักเรียนรุ่นน้อง โดยได้ร่วมประเมินสภาพต้นไม้ และครูภูมิปัญญาหรือวิทยากรได้ร่วมประเมินนักเรียนที่ตนเองเป็นผู้ให้ความรู้ด้วย

ข. ผลประโยชน์ที่ได้รับทั้งต่อตัวเอง ชุมชนหรือสังคม และต่อโรงเรียน โดยสามารถแยกสรุปผลออกตามกลุ่มผู้แสดงความคิดเห็นเป็น 4 กลุ่ม คือ ความคิดของผู้เข้าร่วมวัยผู้ใหญ่ในชุมชน ความคิดของครูผู้จัดการเรียนการสอน ความคิดของนักเรียนที่ร่วมสร้างหลักสูตรและความคิดเกี่ยวกับความรู้สึกและประโยชน์ของนักเรียนที่ได้เรียนหลักสูตรท้องถิ่นนี้ ซึ่งสามารถนำบางส่วนมาสรุปได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก คือ ผู้เข้าร่วมในวัยผู้ใหญ่เห็นว่า มีประโยชน์ต่อตัวเอง เช่น มีการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันบางเรื่อง แม้เป็นข้อมูลในชุมชน เช่น การเดินป่าในเส้นทางศึกษาธรรมชาติของป่าชุมชนเขาหัวช้าง แต่การเดินป่าแต่ละครั้งได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้ได้รับความรู้ที่แตกต่างกันออกไป ได้เข้าใจเหตุผลความเชื่อของคนในสมัยก่อนที่ได้ให้เหตุผลต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ เช่น การห้ามถ่ายอุจจาระลงในแหล่งน้ำว่ามีเหตุผลที่แท้จริงเพื่อเป็นการรักษาคุณภาพของสายน้ำหรือแหล่งน้ำ ได้เรียนรู้ประโยชน์ของพืชที่สามารถใช้ประโยชน์ได้มากมาย เช่น เป็นอาหาร ยารักษาโรค เสื้อผ้า ของใช้ในชีวิตประจำวันและการใช้ไม้ในการสร้างบ้าน ทำให้เกิดความรักป่ามากขึ้น รวมทั้งได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน สร้างครูภูมิปัญญารุ่นใหม่ของชุมชนให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้นักเรียนเกิดความรัก รู้คุณค่าและจิตสำนึกในการดูแลป่าของชุมชน เกิดผลดีต่อธรรมชาติ เป็นการทำให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาล มีป่าไม้เหลือไว้ให้เป็นเขื่อนและรักษาประปาตามธรรมชาติไว้ และมีผลชัดเจนต่อชุมชนในลักษณะ 5๐ ที่ประกอบด้วยอาหาร อากาศบริสุทธิ์ อารมณ์ดีและสดชื่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และองค์ความรู้จากป่า

คนที่ได้เป็นครูภูมิปัญญาหรือวิทยากรนั้น มีความภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนและได้เรียนรู้ร่วมกับผู้วิจัย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นประสบการณ์ใหม่ ๆ

กลุ่มที่ 2 คือ ครูผู้จัดการเรียนการสอนให้นักเรียนนั้น มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอน เนื่องจากการสอนเรื่องป่าไม้ของชุมชนครั้งนี้เป็นรูปแบบกิจกรรมใหม่ที่เกิดจากการร่วมความคิดของหลายฝ่าย ทำให้นักคิดว่าการดังกล่าวนี้จะเป็นผลดีต่อนักเรียนและครูได้เห็นว่าการเรียน

ในรูปแบบนี้ ทำให้นักเรียนสนุกสนานและมีความสุข ครูจึงได้นำไปปรับปรุงและแก้ไขการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนเรื่องพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนดังกล่าวที่มีความคล้ายคลึงกับเรื่องป่าของชุมชน ซึ่งวิธีการนี้จะแตกต่างจากการสอนที่ครูได้จัดเมื่อปีการศึกษาที่ผ่านมา ส่วนประโยชน์ที่ครูผู้จัดการเรียนการสอนคิดว่ามีต่อชุมชนหรือสังคมและโรงเรียน คือ ทั้งส่วนของโรงเรียนและชุมชนได้ทราบปัญหาหลาย ๆ ด้านร่วมกัน เช่น ปัญหาเขตป่าชุมชน ปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครู เป็นต้น ครูในโรงเรียนและครูภูมิปัญญา (วิทยากร) ได้เรียนรู้ความต้องการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของชุมชนและนักเรียน

กลุ่มที่ 3 คือ นักเรียนที่ร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่น คิดว่าตนเองได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก เช่น เกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าไม้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้เข้าใจว่าป่าไม้เป็นหอสมุดทางธรรมชาติเพราะป่าไม้ให้ทั้งปัจจัย 4 และแหล่งความรู้ จนกระทั่งทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเขียนหรือการนิเทศเพื่อเป็นการลดการทำลายป่า ในส่วนของประโยชน์ต่อชุมชนคิดว่า มีความภูมิใจที่หลายฝ่ายในชุมชนให้ความสำคัญและความร่วมมือ นอกจากนั้นหากมีการนำหลักสูตรนี้ไปให้รุ่นน้องได้เรียนทุกปีก็จะดีเพราะได้เห็นความกระตือรือร้นในการเรียนของน้อง ๆ

กลุ่มที่ 4 คือ นักเรียนที่ได้ทดลองใช้หลักสูตรนี้ สามารถสรุปได้ว่า มีความรู้สึกชอบการเรียนการสอนแบบนี้เพราะได้เรียนนอกสถานศึกษา การสัมผัสของจริงทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะหวงแหนป่ามากขึ้น ได้รู้จักคนในชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยากรที่ให้ความรู้แก่นักเรียนจึงต้องการให้มีหลักสูตรนี้ใช้ต่อไป นอกจากนั้นยังรู้สึกภาคภูมิใจที่วิทยากรในชุมชนของตนเองสามารถสอนให้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับชุมชนตะโหนดได้ และการเรียนแบบนี้ทำให้นักเรียนได้ใช้ความคิด ได้ปฏิบัติ และเมื่อเรียนเสร็จนักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วย

โดยสรุป ประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนรู้ตามหลักสูตร คือ ได้รับความรู้ตามเนื้อหาที่กำหนดในหลักสูตร รู้จักสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานกลุ่ม ฝึกปฏิบัติทำให้สามารถถ่ายทอดให้คนอื่นได้มากขึ้น เข้าใจถึงบทบาทของคนในชุมชนในการช่วยดูแลป่าเกิดความรักและหวงแหนป่าของชุมชน และหากนักเรียนต้องเอาความคิดไปถ่ายทอดต่อเพื่อให้คนอื่นปฏิบัติตามบ้างก็จะสามารถทำได้ด้วยความมั่นใจเพราะนักเรียนได้เป็นผู้ปฏิบัติด้วยตัวเองก่อนแล้ว

1.3 การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด และข้อสังเกตของผู้วิจัย

หัวข้อนี้เป็นการสรุปประเด็นการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดในแต่ละขั้นตอนของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1.3.1 ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด และข้อสังเกตของผู้วิจัยจากการจัดเวทีในขั้นตอนที่ 1 การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด สำหรับกรณีที่นักวิจัยเข้ามาทำวิจัยในชุมชนโดยการจัดเวทีระดมความคิดเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดในครั้งนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสในสิ่งใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น (นายสว่าง รวมจินดา) ส่วนรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดนั้น ผู้เข้าร่วมคิดว่าควรจัดให้มีการมีส่วนร่วมจากตัวแทนของชุมชนที่มีหลากหลายแบบนี้ก็ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นของตัวเอง พร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย ผู้เข้าร่วมลงความเห็นว่าการดำเนินการแบบนี้ทำให้สามารถสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้จึงควรจัดกิจกรรมแบบนี้ต่อไป

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย เนื่องจากก่อนการจัดเวทีระดมความคิดในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนและปรึกษาทางโรงเรียน วางแผนในการเชิญผู้เข้าร่วมระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นไว้อย่างคร่าว ๆ ด้วย พบว่ามีความสอดคล้องกับผลการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมที่ต้องการให้สร้างหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชน นอกจากนั้นการจัดเวทีระดมความคิดในครั้งนี้ถือว่าเป็นโอกาสที่ผู้วิจัยได้รู้จักบุคคลในชุมชนเพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคย มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับทางชุมชน และเพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานต่อไป

สำหรับในส่วนของชุมชนผู้วิจัยได้เข้าไปทำความรู้จักกับบุคคลที่ได้เข้ามาในวัดตะโหมด เพราะเป็นช่วงเข้าพรรษาในแต่ละวันจึงมีผู้คนเข้ามาทำบุญและเข้ามาพูดคุยในวัดเป็นจำนวนมาก จากข้อสังเกตนี้คิดว่าสิ่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้วมีความสอดคล้องกับผลการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมนั้น จากส่วนนี้ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมีผลต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรและความสำเร็จของการนำหลักสูตรไปใช้ด้วย

1.3.2 ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน

การจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 2 เป็นการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน ซึ่งการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดและข้อสังเกตของผู้วิจัยในขั้นตอนนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด สามารถสรุปได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ยืนยันให้ใช้แบบเดิม และส่วนที่ต้องการให้ปรับปรุงแก้ไข ส่วนแรก

ได้แก่ กระบวนการในการจัดระดมความคิด วิธีการแบ่งกลุ่ม การเตรียมความพร้อม การพูดที่มีการอธิบายได้เข้าใจง่าย และการเข้มแข็งในใจของผู้วิจัย และส่วนที่สอง คือ บรรยากาศของสถานที่ในการจัดควรให้มีการระบายอากาศที่ดี ไม่ร้อน ปรับเปลี่ยนเวลาให้มีความสอดคล้องกับแต่ละกิจกรรม และประเด็นการระดมความคิด และควรมีการแจ้งกำหนดการที่ละเอียดให้แก่ผู้เข้าร่วมได้ทราบล่วงหน้า เพื่อให้สามารถเตรียมตัวหรือค้นหาความรู้เพิ่มเติม

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย การระดมความคิดเวทีครั้งนี้ประสบความสำเร็จพอสมควร เพราะผลการระดมความคิดที่ได้นั้นมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยคิดว่าการประสบความสำเร็จครั้งนี้จะมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ผู้เข้าร่วมมีความตั้งใจและมีความจริงจังในการระดมความคิดเป็นอย่างมาก เช่น นายเหล็บ สาเหล็บ ได้ให้ความคิดเห็นว่าการที่ตัวเองมีความตั้งใจมากเพราะหลักสูตรควรมาจากประสบการณ์ของคนในอดีต ฉะนั้นจึงต้องนำการเรียนรู้ของตนเองมาสร้างเป็นหลักสูตร เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าได้รู้จักบุญคุณของคนในอดีตที่ทำให้เรามีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ทุกวันนี้ ดังนั้นเราต้องเป็นคนที่ทำให้นักเรียนในอนาคตได้รู้สิ่งที่อดีตมีอยู่ด้วย ความคิดนี้ได้สอดคล้องกับความเห็นของผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ ที่เสนอว่าหลักสูตรนี้เป็นสิ่งที่ต้องนำไปปฏิบัติจริง คือ การนำไปสอนลูกหลานในชุมชน ทำให้บางคนต้องไปค้นหาหลักฐานหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เก็บไว้นานแล้ว และนำมาศึกษาใหม่ เพื่อนำความรู้มาพูดในเวทีนี้ เช่น การทำได้ เครื่องนวดหลัง สมุดข่อย และหนังสือบูดที่บ้านที่คำรายาสมุนไพรร เป็นต้น

2) ผู้เข้าร่วมได้เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ (นายพันธ์ ช่วยชุมชนชาติ) และบางคนยังให้ความเห็นว่าแม้ตนเองจะสายตาไม่ค่อยดี คือ มองตัวหนังสือไม่ชัดเจนและเขียนหนังสือไม่ค่อยได้ แต่ขอเพียงมานั่งคิดหรือนั่งฟังก็ยิ่งดี (นายเจียง ขุนจันทร์ และนายประนอม จวนสว่าง)

3) การทำป้ายแขวนคอในการระดมความคิดครั้งนี้มีความจำเป็นเพราะผู้วิจัยยังไม่สามารถจดจำรายชื่อของผู้เข้าร่วมได้ ฉะนั้นจึงมีป้ายชื่อเพื่อให้ผู้วิจัยขานชื่อผู้เข้าร่วมได้ถูกต้อง และเกิดความคุ้นเคยกันมากขึ้น สังเกตเห็นว่าผู้เข้าร่วมบางคนพยายามหันป้ายด้านที่มีชื่อให้เปิดขึ้นตลอดเวลา เพื่อให้ผู้วิจัยจำชื่อได้และหากมีการขานชื่อผิดก็จะมีกรเตือนและย้ำชื่อที่ถูกต้องให้ฟัง

และ 4) ในช่วงแรกของการร่วมกิจกรรมผู้เข้าร่วมไม่กล้าออกไปเขียนแสดงความคิดเห็นบริเวณด้านหน้าของกลุ่มใหญ่เท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเดินไปกระตุ้นผู้เข้าร่วมโดยการขานชื่อและพยายามเชิญให้ออกมาเขียน นอกจากนั้นยังมีผู้เข้าร่วมบางคน เช่น พระครูสังฆรักษ์วิชาญ ปสนน จิตโต และนายวรรณ ขุนจันทร์ เป็นผู้คอยกระตุ้นผู้เข้าร่วมคนอื่นด้วย

1.3.3 ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย

สรุปผลการระดมความคิดในประเด็นการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดและข้อสังเกตของผู้วิจัย ดังนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด การจัดเวทีระดมความคิดของขั้นตอนที่ 3 นี้ได้มีการให้แสดงความคิดเห็นเป็นรายบุคคล โดยใช้วิธีการเขียนลงในกระดาษ ในประเด็นข้อดีหรือข้อควรปรับปรุงของรูปแบบการระดมความคิด ได้แก่ วิธีการแบ่งกลุ่ม โอกาสในการแสดงความคิดเห็น บรรยากาศโดยทั่วไป ระยะเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และประเด็นของการเสนอแนะในการจัดเวทีการระดมความคิดในครั้งต่อไป เป็นต้น

สรุปได้ว่าวิธีการแบ่งกลุ่มที่แยกนักเรียนออกจากกลุ่มผู้ใหญ่ โดยการนับเลขนั้นดีแล้ว เพราะนักเรียนจะได้แสดงความคิดเห็นของเขาได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกรอบงำจากผู้ใหญ่ ส่วนผู้ใหญ่เองก็ได้ทำความรู้จักกันมากขึ้นและได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน แต่ระยะเวลาในการทำงานกลุ่มน้อยเกินไป ควรขยายเวลาเพิ่มขึ้น

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย ผลการระดมความคิดที่ได้จากขั้นตอนนี้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ แม้จำนวนคนที่เข้าร่วมน้อยกว่าขั้นตอนที่ผ่านมา แต่ด้วยความตั้งใจจริงของทุกคนทำให้สามารถสรุปหัวข้อและเนื้อหาย่อยที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ได้ ส่วนข้อสังเกตมีดังนี้ 1) ผู้เข้าร่วมมีความสนใจมาก เช่น บางคนมีอายุมากจึงมีปัญหาทางสายตา เมื่อผู้ดำเนินการได้เขียนสรุปลงในกระดาษปรีฟ ทำให้พวกเขามองเห็นไม่ชัดเจน จึงลุกขึ้นจากเก้าอี้แล้วไปยืนอ่านในระยาะที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน และได้แสดงความคิดเห็นที่ละประเด็นโดยเรียงหัวข้อตามที่ผู้วิจัยได้สรุป (นายวรรณ ขุนจันทร์ และนายสวาท ทองรักษ์) บ่งบอกว่าท่านมีความสนใจในทุกรายละเอียด และพยายามวิเคราะห์ความหมายของแต่ละคำในหัวข้อและเนื้อหาย่อย เพื่อให้ได้คำตอบตามความต้องการของชุมชนจริง ๆ

2) ครู (อาจารย์พันทวี พิภพทอง) เสนอว่าแต่ละกลุ่มร่วมกันคิดเนื้อหาย่อยเสร็จแล้วก็ควรจะให้ผู้เข้าร่วมกลับได้แล้ว โดยให้ผู้วิจัยไปสรุปประเด็นต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพราะวันนี้ใช้เวลาในการทำกิจกรรมมากแล้ว และถ้าให้ชาวบ้านร่วมกันสรุปเองคงจะไม่เสร็จเพราะเป็นขั้นตอนที่ยาก หลังจากนั้นครูได้กลับบ้านโดยให้เหตุผลว่ามีธุระ ส่วนผู้เข้าร่วมท่านอื่นได้ร่วมกันทำกิจกรรมต่อไปจนกระทั่งเสร็จกิจกรรมประมาณ 16.20 น. ซึ่งไม่สอดคล้องกับที่ครูได้คาดการณ์ไว้ และอาจจะเป็นการสะท้อนถึงทัศนคติของครูที่มีต่อการทำงานของชาวบ้าน

3) จำนวนผู้เข้าร่วมที่เป็นนักเรียนมีลดน้อยลง เพราะวันนี้ช่วงตอนบ่ายทางรายการโทรทัศน์ได้มีการสัมภาษณ์นักร้องและทีมนักฟุตบอลที่ตนเองชอบ จึงทำให้นักเรียนบางส่วนไม่ได้เข้าร่วมในการระดมความคิดครั้งนี้ (ด.ญ.สุพิศ สุวรรณศิริ)

1.3.4 ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน

ผู้วิจัยได้สรุปในส่วนที่เป็นการประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิดของผู้เข้าร่วมในเวทีและข้อสังเกตของผู้วิจัยเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด ผู้เข้าร่วมระดมความคิดที่เป็นข้อควรปรับปรุงของรูปแบบการจัดเวทีระดมความคิด ได้แก่ วิธีการแบ่งกลุ่มโอกาสในการแสดงความคิดเห็น บรรยากาศโดยทั่วไป เวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรม และข้อเสนอแนะในการจัดระดมความคิดในครั้งต่อไป

วิธีการแบ่งกลุ่มย่อย เนื่องจากมีจำนวนสมาชิกในกลุ่มน้อย จึงสามารถช่วยกันคิดอย่างทั่วถึงได้ความคิดที่หลากหลาย จึงได้รับความรู้และประโยชน์มาก โอกาสในการแสดงความคิดเห็นมีมากทั้งในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็นต่อผลงานของกลุ่มอื่นได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะได้นำผลการระดมความคิดนั้นไปสร้างการเรียนรู้ให้แก่ลูกหลานต่อไป บรรยากาศในการทำงานดีเพราะผู้เข้าร่วมทุกคนมีความเป็นกันเอง สามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่

บรรยากาศของสถานที่จัดเวทีดีเพราะมีลมพัดตลอดเวลา และเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมมีความเหมาะสม เนื่องจากผู้เข้าร่วมแต่ละคนให้ความร่วมมือและมีความพร้อมเพรียงดี

ข้อเสนอแนะในการจัดระดมความคิดในครั้งต่อไป สามารถสรุปได้ว่า ควรมีการเพิ่มเวลาในการจัดเวที เพิ่มเวลาในแต่ละกิจกรรมให้เป็นสองเท่าของเวลาเดิม ควรเริ่มจัดเวทีในช่วงเวลาประมาณ 10.00 น. หรืออาจจะจัดในช่วงเวลา 13.00 – 16.00 น. ด้านสถานที่ควรจัดในสถานที่เดิม และด้านกิจกรรมในเวทีควรเพิ่มให้ผู้มีความรู้มาพูดบ้าง ให้ทุกคนช่วยกันคิดอย่างจริงจังและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ออกมาแสดงความคิดเห็นหน้าเวทีของกลุ่มใหญ่ด้วย

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย เนื่องจากการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 4 นี้มีความสำคัญมากเพราะเป็นการระดมความคิดในการเขียนแผนการเรียนรู้ที่ต้องนำไปจัดการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน ซึ่งผู้เข้าร่วมในขั้นตอนนี้ทั้งหมดเป็นตัวแทนจากส่วนของชุมชน โดยไม่มีตัวแทนจากทางโรงเรียนเข้าร่วม ผู้วิจัยคิดว่าการจัดเวทีครั้งนี้ประสบความสำเร็จมากเพราะชุมชนสามารถคิดแผนการเรียนรู้ที่เป็นส่วนสำคัญที่สุดของหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งข้อสังเกตของผู้วิจัยมีดังต่อไปนี้

1) ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มย่อยของผู้เข้าร่วม มีการแบ่งกลุ่มย่อยเป็นกลุ่มละ 3 คน ทางผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันคิดเองว่าใครมีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องใดเป็นพิเศษก็มีการเสนอแนะให้ไปคิดเรื่องนั้น ๆ และบางเนื้อหาช่วยมีคนเลือกหลายคน แต่ผู้เข้าร่วมก็ได้แบ่งกลุ่มกันเอง

2) ช่วงหลังจากการแบ่งกลุ่มเมื่อมีผู้เข้าร่วมเข้ามาเพิ่ม ผู้ที่กำลังนั่งทำงานอยู่ก็ได้พยายามก๊วมือเรียกให้เข้ามาในกลุ่มตนเองและพยายามอธิบายว่ากลุ่มใดกำลังคิดเนื้อหาช่วย

อะไรอยู่ หากสนใจเนื้อหาข้อใดก็ไปนั่งในกลุ่มนั้นได้เลย สังเกตเห็นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนได้ให้ความสนใจกับผู้เข้ามาใหม่ และเป็นการทักทายไม่ทำให้ผู้เข้ามาใหม่เกิดความเกรงกลัวหรือความประหม่า

3) การเลือกผู้นำเสนอผลงานกลุ่ม บางครั้งในแต่ละกลุ่มย่อยมีการเลือกเรียบร้อยแล้ว แต่ผู้ที่ถูกเสนอชื่อยังไม่ยินยอม เมื่อถึงเวลาต้องนำเสนอผลงานกลุ่ม จึงเกิดปัญหา คือ เกิดความล่าช้าในการออกมานำเสนอ และต้องเปลี่ยนแปลงผู้นำเสนอ

4) ในการนัดหมายวันเวลาสำหรับการระดมความคิดในครั้งต่อไปนั้นผู้เข้าร่วมเสนอว่าควรเป็นหลังงานฝังลูกนิมิต (5 – 17 เมษายน 2545) เนื่องจากในงานนี้ทุกคนมีภาระต้องรับผิดชอบ แต่หากผู้วิจัยต้องการจัดระดมความคิดในช่วงดังกล่าวจริงๆ ผู้เข้าร่วมจะพยายามเข้าร่วมให้ได้ โดยฝากงานที่เกี่ยวกับในวัดไว้กับคนอื่นเพื่อตัวเองจะได้มาร่วมในการระดมความคิด แต่ยังคงกลัวว่าอาจจะไม่ได้ร่วมคิดอย่างเต็มที่ เพราะเป็นหน่วยงานในวัดด้วย (นายจรูญ ราชรวี) แสดงให้เห็นถึงความผูกพันและการพึ่งพากันระหว่างวัดกับชุมชน ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความตั้งใจที่จะเข้าร่วมสร้างหลักสูตรอีกด้วย

5) การเขียนแผนการเรียนรู้ที่จะนำไปสอนนักเรียนในครั้งนี้มีตัวแทนจากโรงเรียน (ครูและนักเรียน) คือ นักเรียนเข้าร่วมเพียง 1 คนเท่านั้น ทำให้ผู้วิจัยมีความวิตกว่าแผนการเรียนรู้ที่คิดขึ้นมาจากการระดมความคิดในครั้งนี้ครูจะสามารถนำไปใช้สอนในระบบโรงเรียนได้หรือไม่ ในอีกแง่หนึ่งเมื่อแผนการเรียนรู้เป็นความคิดและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ก็น่าจะมีส่วนดีเพราะเมื่อชุมชนต้องการให้นักเรียนของชุมชนได้เรียนรู้ด้วยวิธีใด ก็สามารถนำเสนอวิธีนั้น ๆ ได้อย่างอิสระ

1.3.5 ขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร

การจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 5 ซึ่งเดิมขั้นตอนนี้จะเป็นการตกลงร่วมกันในการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ แต่เมื่อทางโรงเรียนมีข้อเสนอแนะในการเพิ่มเนื้อหาข้ออื่นอีก 3 ข้อ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเพิ่มเติมประเด็นการพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้เข้ามาในการจัดเวทีครั้งนี้ด้วย ฉะนั้นเมื่อจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนนี้เสร็จสิ้นลง จึงได้มีการประเมินผลดังนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นถึงข้อดีหรือข้อควรปรับปรุงของรูปแบบการจัดเวทีระดมความคิด ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ วิธีการแบ่งกลุ่ม โอกาสในการแสดงความคิดเห็น บรรยากาศโดยทั่วไป เวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรม และประเด็นข้อเสนอแนะในการจัดระดมความคิดในครั้งต่อไป เป็นต้น สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดในครั้งนี้นั้นส่วนใหญ่ร่วมกันคิดทั้งกลุ่มใหญ่ ในช่วงการแบ่งกลุ่มย่อยนั้นก็มีเวลามากพอสมควรสามารถเขียนได้มาก สำหรับสถานที่ในการจัดเวที

นั้นอากาศปลอดโปร่งดี และระยะเวลาในการจัดมีความเหมาะสมเพราะครูสามารถเข้าร่วมระดมความคิดได้เนื่องจากเป็นวันทำการ

ข. **ข้อสังเกตของผู้วิจัย** ผู้วิจัยคิดว่าการดำเนินการขั้นตอนนี้ได้ประสบความสำเร็จมากเพราะได้สร้างความมั่นใจให้แก่ชุมชนในการนำประสบการณ์มาสร้างการเรียนรู้ให้นักเรียน และสามารถเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของครูในการจัดการเรียนการสอน ประเด็นที่เป็นข้อสังเกตมีดังต่อไปนี้

1) ชุมชนมีความคิดว่าตนเองขาดความรู้ทางวิชาการ จึงไม่มีวิธีการที่จะสื่อให้เยาวชนเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ แต่ชุมชนมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับข้อมูลในชุมชน เมื่อมีผู้เข้าร่วมในการระดมความคิดทั้งจากโรงเรียน ชุมชนและผู้วิจัยสามารถนำความรู้ของแต่ละฝ่ายมาแลกเปลี่ยนกันได้

2) ผู้เข้าร่วมโดยเฉพาะอย่างยิ่งนายวรรณ ขุนจันทร์ ได้กล่าวว่าจิตใจที่ผู้วิจัยได้เอารื่องการเพิ่มเนื้อหาลงมาปรึกษาหารือในเวทีนี้ด้วย แสดงว่าผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญต่อความคิดของผู้เข้าร่วมเป็นอย่างมาก

3) เนื่องจากผลการแสดงความคิดเห็นการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนั้น ได้มีการเสนอให้สร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องประวัติความเป็นมาของบ้านตะโหมด ซึ่งเรื่องนี้เมื่อปีการศึกษาที่ผ่านมาครูผู้สอน (อาจารย์พันทวี พิภทอง) ได้จัดการเรียนการสอนโดยวิธีเชิญนายวรรณ ขุนจันทร์ เข้าไปบรรยายให้นักเรียนฟังในห้องเรียน ครูสังเกตเห็นนักเรียนบางส่วนไม่ค่อยสนใจฟังการบรรยาย แต่เมื่อมีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ครูจึงนำวิธีการจัดกิจกรรมแบบในหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนมาประยุกต์ใช้บ้าง เพราะคิดว่าคงจะทำให้ให้นักเรียนมีความสนใจเนื้อหาเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงได้จัดการเรียนโดยแบ่งการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ศึกษา 3 จุด คือ จุดที่ 1 มีการนั่งเล่าและพูดคุยกันในวัดตะโหมด จุดที่ 2 มีการเล่าและเดินศึกษาสถานที่สำคัญในบริเวณชุมชน และจุดที่ 3 เป็นการเดินศึกษาย้อนรอยตามเส้นทางเดินของชุมชนในอดีต

จากการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยครูพยายามค้นหาวิธีการสอนที่ทำให้ให้นักเรียนไม่รู้สึกเบื่อหน่ายการเรียน ประกอบกับในช่วงการสร้างหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนนั้นครูได้เรียนรู้วิธีการและบุคคลจากการเข้าไปติดต่อกับชุมชน และรู้แหล่งของความรู้หรือแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนมากขึ้น ทำให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมมากขึ้นได้ ขณะเดียวกันการจัดการเรียนการสอนแบบที่ต้องนำนักเรียนไปเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกภาคสนามได้ทำให้เกิดการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการของหลายกลุ่มสาระด้วยกัน เพราะครูเพียงคนเดียวไม่สามารถดูแลนักเรียนในการศึกษานอกสถานที่ได้ จึงต้องมีครูคนอื่นไป

ช่วยดูแลนักเรียน จากการศึกษาที่ครูได้ช่วยเหลือกันนั้นทำให้เกิดความคิดในการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระ เช่น กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ และกลุ่มสาระภาษาไทย เป็นต้น

1.3.6 ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

ผู้วิจัยได้เพิ่มเติมขั้นตอนนี้เข้ามาในกระบวนการสร้างหลักสูตรด้วย ข้อเสนอแนะของเวทีการระดมความคิดในครั้งที่ผ่านๆ มา มีการประเมินผลรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด การจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนนี้ได้เจาะจงเชิญผู้เข้าร่วมตามที่ได้มีการเสนอรายชื่อในเวทีครั้งที่ผ่านๆ มา ซึ่งเป็นการเชิญเฉพาะบุคคลที่จะต้องทำหน้าที่เป็นวิทยากรและผู้ติดต่อประสานงานในการทดลองใช้หลักสูตรเท่านั้น จึงทำให้ขั้นตอนนี้มีจำนวนผู้เข้าร่วมน้อยกว่าขั้นตอนนี้ การประเมินผลจึงได้ใช้การสอบถามเป็นรายบุคคล นายบุญชม เพ็ญจรัส กล่าวว่า การเชิญเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นเพียงพอเพราะจะได้มีการปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึงและสามารถรับทราบสิ่งที่ตนเองต้องปฏิบัติได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นการพูดคุยที่ชัดเจนและตรงไปตรงมาดี ดังเช่นนายภมร ขุนจันทร์ ซึ่งกล่าวว่าประเด็นที่ได้นำมาพูดคุยกันในครั้งนี้เป็นสิ่งที่ดีเพราะเป็นการเปิดใจพูดคุยกัน เช่น เรื่องคำตอบแทนแม้บางครั้งในสังคมไทยจะมีความเกรงใจ มักไม่ค่อยมีการพูดถึงคำตอบแทนแก่วิทยากรที่เป็นชาวบ้าน การนำมาพูดในครั้งนี้เป็นการพูดที่ตรงไปตรงมาดี ในเมื่อทางชุมชนต้องการสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนแต่ทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณ ทางชุมชนจึงจำเป็นต้องเสียสละเวลาและแรงงานในการเข้ามาช่วยเหลือในครั้งนี้ได้อย่างเต็มความสามารถ

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าขั้นตอนนี้ทำให้การวางแผนนำหลักสูตรไปใช้มีความชัดเจน และมีความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ข้อสังเกตมีดังนี้

1) รูปแบบกิจกรรมในแต่ละเนื้อหาย่อยต้องมีการปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอดเวลาเพื่อความเหมาะสม เช่น การค้นพบแหล่งข้อมูลหรือแหล่งความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ได้แก่ การค้นพบสื่อจำพวกวิดีโอ สไลด์และสถานที่สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ใหม่ และเพื่อความเหมาะสมกับการนำไปใช้จริง เช่น การปรับให้เหมาะสมกับข้อจำกัดของเวลา และจำนวนผู้เรียนรู้ เป็นต้น

2) การเปลี่ยนแปลงเวลาในการจัดเวทีในครั้งนี้แตกต่างจากครั้งก่อน ๆ คือ ครั้งก่อน ๆ มีจัดเวทีระดมความคิดในเวลาประมาณ 12.30 – 16.30 น. มาตลอด จนผู้เข้าร่วมบางคนเกิดความเคยชิน แต่ครั้งนี้ได้จัดในเวลา 08.30 – 12.00 น. ทำให้เกิดความเข้าใจผิดเรื่องช่วงเวลา จึงทำให้ผู้มีรายชื่อบางคนไม่ได้เข้าร่วมระดมความคิดในครั้งนี้ ซึ่งบุคคลดังกล่าวได้แสดงความรู้สึกเสียใจเป็นอย่างมากที่ไม่มีโอกาสในการเข้าร่วมในเวทีครั้งนี้ (นายวรรณ ขุนจันทร์ และนายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์)

3) นายวรรณ ขุนจันทร์ และนายสมเกียรติ ปัญญาพัฒนศักดิ์ กล่าวเหมือนกันว่า แม้ว่าจะมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับเวลาการจัดเวทีระดมความคิดครั้งนี้ แต่ตนเองมีความสนใจในการจัดเวทีระดมความคิดในครั้งนี้มาก แม้ไม่ได้เข้าร่วมแต่ยังมีการติดตามผลการระดมความคิดจากนายกมล ขุนจันทร์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ติดต่อประสานงานฝ่ายชุมชน โดยมีการสอบถามการมอบหมายหน้าที่ว่าตนเองต้องรับผิดชอบดูแลเรื่องอะไรบ้าง และมีการดำเนินการอะไรต่ออีกบ้าง จึงแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่มีความสนใจในการเข้าร่วมสร้างหลักสูตรอย่างแท้จริงนั้น แม้ตนเองไม่ได้เข้าร่วมระดมความคิดแต่ยังได้สอบถามความก้าวหน้าของผลการระดมความคิดจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

1.3.7 ขั้นตอนที่ 7 การติดตามประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้

หลักสูตร

การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร รายละเอียดมีดังนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด การประเมินผลในครั้งนี้มีส่วนดีที่ทำให้ผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรได้ทราบว่าผู้วิจัยได้ทำงานอะไรไปบ้าง และการทำงานนั้นมีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรบ้าง (นายสมบุญรณ ช่วยราชการ) และอีกประการ คือ ผู้เข้าร่วมในเวทีระดมความคิดครั้งนี้ทั้งผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และผู้ที่มาร่วมแสดงความคิดเห็นของนักวิจัยคนอื่น¹ ก็ได้เข้าร่วมฟังและร่วมรับรู้กระบวนการในการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ด้วย

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย ขั้นตอนที่ 7 เป็นการรายงานผลให้ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรแต่ไม่ได้เข้าร่วมในการใช้หลักสูตร ได้รับทราบข้อจำกัดหรือปัญหาในการนำหลักสูตรไปใช้ และร่วมระดมความคิดเกี่ยวกับวิธีการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้หลักสูตรสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนได้มากที่สุด มีข้อสังเกตดังนี้

¹ นักวิจัยคนอื่น คือ นักศึกษาคณะการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำวิทยานิพนธ์อีก 3 เรื่อง คือ 1. นางสาวชญวรรณ นนทพุทธิ ศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

2. นางสาวปาริฉัตร วงศ์พานิช ศึกษาเรื่อง การจัดทำเส้นทางศึกษารวมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

3. นางสาวธรรมศาสตร์ โสคติพันธ์ ศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

1) ผู้ที่ร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่ไม่ได้เข้าร่วมในการทดลองใช้หลักสูตร เป็นผู้ร่วมซักถามด้วย และมีความสนใจว่าวิทยากรได้ดำเนินการอย่างไรบ้างในการนำนักเรียนไปเดินป่า (นายศักดิ์ เพชรสุข)

2) เวทีนี้เป็นเวทีสำหรับการเปิดใจการทำงานร่วมกัน ทำให้ได้เห็นการเสียสละอย่างเต็มใจของวิทยากรและครูผู้จัดการเรียนการสอนที่ต้องรับผิดชอบในการรับภาระหน้าที่ตามที่กำหนดในหลักสูตร และได้เห็นการเสียสละของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยากรที่เป็นชาวบ้านที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนในการทำหน้าที่ ซึ่งสังเกตจากการที่วิทยากรเข้ามาช่วยเหลือโดยไม่ต้องยอมเสียเวลาสำหรับการประกอบอาชีพ เช่น การกรีดยางพารา ปลูกพืชไร่ การทำสวน ทำนา อีกด้วย

1.3.8 ขั้นตอนที่ 8 การสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

การจัดเวทีครั้งสุดท้าย คือ ขั้นตอนที่ 8 เป็นการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยได้มีการประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวทีระดมความคิด การจัดในครั้งนี้เป็นการสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนที่เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ผู้เข้าร่วมคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะผู้เข้าร่วมบางคนไม่ได้มีโอกาสเข้าร่วมในบางขั้นตอน เมื่อมีการนำเสนอผลงานและมีการสรุปในครั้งนี้ทำให้ได้ทราบผลการดำเนินงานว่าได้ทำอะไรไปบ้างและมีผลออกมาอย่างไร

ข. ข้อสังเกตของผู้วิจัย การจัดเวทีระดมความคิดในครั้งนี้เป็นการพูดคุยในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่ตนเองได้รับจากการมีส่วนร่วมในการสร้างและการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังนี้

1) การจัดเวทีระดมความคิดของผู้วิจัยนอกจากเป็นการดำเนินการตามกระบวนการที่ผู้วิจัยได้วางแผนไว้แล้ว ชุมชนยังได้ใช้เวทีนี้ในการปรึกษาหารือของชุมชนในเรื่องอื่น ๆ ได้ด้วย เช่น ในครั้งนี้ได้มีการขอพูดนอกประเด็นโดยผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ นายวรรณ ขุนจันทร์ และนายสมเกียรติ ปัญญาพัฒนศักดิ์ ได้ขอเวลาสำหรับอธิบายทำความเข้าใจกับชุมชนในเรื่องหนังสือที่ทางส่วนราชการไม่อนุมัติให้มีการจัดตั้งพื้นที่ป่าบางส่วนของตำบลตะโหมดเป็นเขตป่าชุมชนเขาหัวช้าง และได้มีการอภิปรายเรื่องดังกล่าวกันในเวทีก่อนที่จะมีการดำเนินการในกระบวนการในเวทีของผู้วิจัยต่อไป

2) ผู้เข้าร่วมได้สรุปว่าการเชิญผู้เข้าร่วมในครั้งแรกควรมีการใช้จดหมายเชิญส่วนครั้งหลัง ๆ ไม่ต้องใช้ก็ได้ เพราะหากมีการออกจดหมายทุกครั้งจะเป็นการสร้างความเคยชินในครั้งถัด ๆ ไปหากไม่ออกจดหมายเชิญก็จะคิดว่าผู้จัดยังไม่เชิญจึงไม่ได้เข้าร่วม จากการสรุปนี้ในช่วงที่ผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดนั้นได้มีคำพูดจากผู้เข้าร่วมบางคน (นายสมบุญ ทรัพย์ราชการ) สรุปได้ว่าเราจะให้ใครร่วมประชุมด้วยนั้นควรออกเป็นจดหมายให้ชัดเจน และต้องไปส่งให้ถึงบ้านบุคคลที่ต้องการเชิญด้วย สำหรับในช่วงที่ผู้วิจัยจัดเวทีระดมความคิดนั้นได้ใช้ทั้งวิธีการแจกจดหมายเชิญ

และใช้กำหนดรายชื่อผู้เข้าร่วมแล้วได้ไปเชิญด้วยตัวเองหรือฝากเชิญ ซึ่งผลตอบรับจากกรณีการเชิญด้วยตัวเองหรือฝากเชิญ พบว่าผู้เข้าร่วมบางคนได้อ้างว่าเพิ่งทราบว่าจะมีการระดมความคิดหรือบางคนบอกว่ายังไม่ทราบแต่มีธุระผ่านมาในบริเวณนี้ จึงมีเพื่อนชักชวนให้มาเข้าร่วม จากข้อสังเกตนี้ ผู้วิจัยคิดว่าควรจะต้องนำวิธีการเชิญนี้ไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3) สำหรับการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรครั้งนี้ ทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้วิจัยเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการในเวทีเองจึงได้แลกเปลี่ยนความคิด และได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชนด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทั้งหมดใน ข้อ 1.2 และข้อ 1.3 ของบทนี้สามารถนำมาสรุปเป็นตารางได้ดังตาราง 12 - 19

ตาราง 12 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 1 การค้นหาประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ต้องการนำมาสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
1	<p>1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ต้องการนำมาสร้างเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมได้สรุปว่าควรจะเป็นเรื่องป่าของชุมชน เพราะวิถีชีวิตของคนตะโหนดได้มีการพึ่งพิงป่ามาตั้งแต่อดีต</p> <p>2. การกำหนดผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ควรเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ และหน่วยงานราชการในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องป่าของชุมชน หรืออาจจะเลือกเฉพาะพื้นที่บริการของโรงเรียนประจำบาง</p>	<p>การที่ผู้วิจัยได้เข้ามาทำงานในชุมชนเป็นสิ่งที่ดีเพราะเป็นการทำประโยชน์ให้ชุมชน ส่วนรูปแบบการจัดเวทีระดมความคิดนั้นผู้เข้าร่วมคิดว่าการที่มีตัวแทนที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่ดีควรจัดอีกเพราะทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถได้แสดงความคิดเห็นและรับฟังผู้อื่นได้ด้วย</p>	-	<p>การที่ผู้วิจัยได้ร่วมวางแผนการจัดเวทีระดมความคิดร่วมกับโรงเรียน โดยโรงเรียนเป็นผู้ติดต่อประสานงานทั้งหมด ซึ่งเป็นการจัดเวทีที่มีผลต่อเนื่องทำให้ผู้วิจัยได้ทำความรู้จักกับครูและตัวแทนบางส่วนของชุมชนถือว่าเป็นการทำความรู้จักเพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานของผู้วิจัยต่อไป</p>

ตาราง 13 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 2 การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการ จัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
2	<p>1. การมีส่วนร่วมต้องมีผู้เข้าร่วมมากกว่า 2 คน มีเป้าหมายในทางที่ถูกต้อง ปฏิบัติต่อกันด้วยหลักประชาธิปไตย ใจกว้าง และยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จึงจะทำให้การมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อตัวเราและผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย</p> <p>2. รูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ผู้เข้าร่วมได้เสนอว่าควรมีดังนี้ วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ จัดทำหัวข้อ เนื้อหาย่อย และแผนการเรียนรู้</p> <p>3. มาตรฐานการเรียนรู้เรื่องป่าของชุมชนสามารถสรุปได้ว่านักเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับความเกี่ยวของของชุมชนกับป่า เกิดทักษะการเรียนรู้ ตระหนักและเห็นคุณค่าในการนำผล การเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน</p>	<p>ผู้เข้าร่วมยืนยันให้มีการใช้รูปแบบการระดมความคิดโดยวิธีการแบ่งกลุ่ม ผู้วิจัยมีการเตรียมความพร้อมได้เหมาะสม สำหรับการจัดเวทีในครั้งต่อไปควรมีการปรับปรุงเกี่ยวกับสถานที่ในการจัด ปรับปรุงเวลาให้มีความสอดคล้องกับแต่ละกิจกรรม และให้แจ้งกำหนดการและประเด็นการแสดงความคิดเห็นให้ผู้เข้าร่วมได้ทราบล่วงหน้า</p>	-	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้เข้าร่วมมีความตั้งใจในการแสดงความคิดเห็น 2. ผู้เข้าร่วมบางส่วนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจด้วยตนเอง 3. ผู้เข้าร่วมบางคนมีปัญหาด้านสายตาหรือเขียนหนังสือไม่ค่อยได้แต่ก็ขอมาร่วมคิดและร่วมฟังเท่านั้น 4. หากผู้เข้าร่วมไม่ค่อยกล้าออกมาเขียนแสดงความคิดเห็นจึงจำเป็นต้องคอยกระตุ้นอยู่ตลอดเวลา

ตาราง 14 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 3 การกำหนดหัวข้อและเนื้อหาย่อย

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
3	<p>1. หัวข้อของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนจากการระดมความคิดในครั้งนี้ผู้เข้าร่วมได้ระดมความคิดหัวข้อของหลักสูตรออกมาเป็น 6 หัวข้อ คือ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับป่า ความเกี่ยวเนื่องของชุมชนกับป่า การใช้ป่าอย่างชาญฉลาดและการใช้ผลผลิตจากป่าอย่างยั่งยืน การใช้สมุนไพรทั้งพืชและสัตว์ ผลกระทบต่อป่าที่มีต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน และวิธีการอนุรักษ์ป่าเพื่อคนรุ่นหลัง</p> <p>2. เนื้อหาย่อยของแต่ละหัวข้อได้มีความสอดคล้องกับหัวข้อข้างต้นด้วย</p>	<p>วิธีการแบ่งกลุ่มที่แยกนักเรียนออกจากกลุ่มผู้ใหญ่และการใช้การนับเลขในการแบ่งกลุ่มนั้นดีอยู่แล้ว และสถานที่จัดเวทีอากาศปลอดโปร่งดี แต่ระยะเวลาในการระดมความคิดของกลุ่มย่อยมีน้อยเกินไป</p>	-	<p>1. การเปลี่ยนสถานที่ในการจัดเวทีทำให้ผู้เข้าร่วมได้มีสมาธิในการระดมความคิดมากขึ้น</p> <p>2. ผู้เข้าร่วมมีความสนใจประเด็นในการระดมความคิด</p> <p>3. ครูได้เสนอว่าเมื่อระดมความคิดกลุ่มย่อยเสร็จก็ปิดเวทีได้เลยให้ผู้วิจัยเป็นผู้สรุปประเด็นเองเพราะขั้นตอนนี้ยากมากชาวบ้านไม่สามารถทำได้</p> <p>4. จำนวนผู้เข้าร่วมที่เป็นตัวแทนนักเรียนมีจำนวนน้อยเพราะวันอาทิตย์มีรายการโทรทัศน์ที่น่าสนใจ</p>

ตาราง 15 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 4 การกำหนดแผนการเรียนรู้ในการนำไปใช้สอนนักเรียน

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
4	แผนการเรียนรู้ของแต่ละเนื้อหาย่อย มีองค์ประกอบ ได้แก่ จุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบเขตของเนื้อหา วิธีการจัดกิจกรรม ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ผู้รู้หรือวิทยากร และวิธีการวัดและประเมินผล	<ol style="list-style-type: none"> 1. การแบ่งกลุ่มย่อยมีจำนวนสมาชิกในกลุ่มน้อยจึงสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วถึง 2. กิจกรรมกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยสามารถแสดงความคิดเห็นต่อผลงานของคนอื่นได้ 3. การทำงานที่มีความเป็นกันเองจึงสามารถโต้แย้งความคิดเห็นได้ 4. สถานที่จัดมีอากาศปลอดโปร่งดี 5. เวลาในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสมแล้ว 6. การจัดเวทีในครั้งต่อไปควรเพิ่มเวลาในการจัดเวที โดยอาจจะเริ่มในเวลาประมาณ 10.00 น. ทุกคนต้องช่วยกันคิดอย่างจริงจัง และออกมาแสดงความคิดเห็นในเวทีกลุ่มใหญ่ให้มากขึ้นด้วย 	-	<ol style="list-style-type: none"> 1. การแบ่งกลุ่มย่อยผู้เข้าร่วมแบ่งกันเองตามความรู้หรือประสบการณ์และในบางเนื้อหาย่อยมีผู้สนใจหลายคนก็สามารถตกลงกันได้เอง 2. เมื่อมีบุคคลเข้ามาเพิ่มหลังจากการแบ่งกลุ่มย่อยจะมีผู้เข้าร่วมที่มาก่อนคอยอธิบายให้ทราบถึงงานที่กำลังทำอยู่และเนื้อหาย่อยที่แต่ละกลุ่มรับผิดชอบ 3. ตัวแทนกลุ่มในการนำเสนอผลงานบางคนไม่ได้มีความสนใจที่จะออกมาเสนอผลงาน 4. การจัดเวทีระดมความคิดไม่ควรจัดในวันที่ชุมชนมีงาน 5. การที่มีผู้เข้าร่วมที่เป็นตัวแทนของโรงเรียนน้อยเกินไปอาจจะมั่งงัดข้อดีและข้อเสีย

ตาราง 16 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาปรับปรุงแผนการเรียนรู้และการตกลงร่วมกันในการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
5	<p>1. การทบทวนหัวข้อสามารถสรุปได้ดังนี้ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้ ลักษณะของป่าและความเกี่ยวเนื่องของชุมชนกับป่าของชุมชนตำบลตะโหมด ผลดีและผลเสียของป่าไม้ สมุนไพรในป่าของชุมชน การจัดสรรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ความเสื่อมโทรมของป่าทั้งจากการกระทำโดยธรรมชาติและมนุษย์ และการอนุรักษ์ป่าไม้ ในส่วนของเนื้อหาย่อจะมีความสอดคล้องกับแต่ละหัวข้อ</p> <p>2. เนื้อหาย่อที่เพิ่มเติมเข้ามา 3 ข้อ คือ ผลเสียของป่าไม้ เปรียบเทียบความแตกต่างของผลดีและผลเสียของป่าไม้ และวิธีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าโดยทั่วไปของพื้นที่ในประเทศไทย โดยผู้ที่รับผิดชอบเขียนแผนการเรียนรู้ คือ อาจารย์พันทวี พิภทอง และผู้วิจัย เพราะในเวทีการระดมความคิดมีเวลาน้อยผู้เข้าร่วมจึงคิดไม่ทัน</p>	<p>การระดมความคิดส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมกลุ่มใหญ่ ส่วนในช่วงที่เป็นกิจกรรมกลุ่มย่อยนั้นมีเวลามากพอสมควร ส่วนสถานที่จัดมีอากาศปลอดโปร่งและเวลาในการจัดทำให้ครูสามารถเข้าร่วมได้ แต่นักเรียนไม่สามารถเข้าร่วมได้เพราะต้องคิดเรียน</p>	<p>1. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยผลดี คือ ทำให้ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดี และได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์มากขึ้น และในส่วนของผลเสีย คือ ในการจัดเวทีระดมความคิดจากบุคคลจำนวนมากทำให้เกิดความล่าช้าในการสร้างหลักสูตร</p> <p>2. มีความเป็นไปได้มากที่โรงเรียนจะนำหลักสูตรไปใช้จริง เพราะหลักสูตรนี้เกิดจากความคิดที่หลากหลายของบุคคลในชุมชน</p> <p>3. ความเป็นไปได้ในการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรในเรื่องอื่น ๆ</p>	<p>1. ชุมชนคิดว่าตัวเองมีประสบการณ์ในชุมชนแต่ขาดความรู้ทางวิชาการ เมื่อเกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดกันได้</p> <p>2. ผู้เข้าร่วมบางคนกล่าวว่ามีใจที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการระดมความคิดที่เห็นเมื่อมีการเพิ่มเนื้อหาย่อก็ได้นำมาเสนอในเวที</p> <p>3. ครูได้เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนการสอน</p>

ตาราง 16 (ต่อ)

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
	<p>3. วางแผนการจัดการเรียนการสอนในกรณีที่เป็น การนำนักเรียนออกภาคสนาม ควรนำเนื้อหาย่อย มาบูรณาการ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น</p> <p>4. ข้อตกลงร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนใน การทดลองใช้หลักสูตร ซึ่งทางโรงเรียนได้จัด หลักสูตรนี้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของสาระเพิ่มเติม ส.01 ตะโหนดศึกษา สอนนักเรียนชั้น ม.1 ของโรงเรียน ประชาบารุง ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 มี อาจารย์พันทวี พิภทอง เป็นผู้จัดการเรียน การสอนในการทดลองใช้หลักสูตร</p> <p>5. การติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรง เรียน ในส่วนของชุมชนสามารถติดต่อผ่านทาง วัดตะโหนด นอกจากนั้นผู้เข้าร่วมได้เสนอ ประเด็นเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวาง แผนหรือการติดต่อประสานงานจึงควรจัดเวที ระดมความคิดอีกครั้ง</p>		<p>นั้นผู้เข้าร่วมต้องการให้สร้างหลัก สูตรท้องถิ่นเรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ประวัติชุมชน บ้าน ตะโหนด ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ชาวบ้าน เป็นต้น</p> <p>4. ลักษณะการมีส่วนร่วมในแบบที่ ต้องการให้เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับ โรงเรียน เช่น ร่วมกันดูแลระเบียบ วินัยของนักเรียน ทำแผนพัฒนาการ ศึกษา และต้องการให้โรงเรียน ร่วมกิจกรรมของชุมชนเพิ่มขึ้น</p> <p>5. การปฏิบัติตัวในการเป็นวิทยากร ให้ความรู้แก่นักเรียน ต้องเป็นคนมี ความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ปฏิบัติตัวดี น่าเชื่อถือทั้งใน โรงเรียนและชุมชน และมีการ เตรียมความพร้อมล่วงหน้า</p>	

ตาราง 17 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 6 การวางแผนการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
6	<p>1. ทางโรงเรียนประชาบำรุง ให้จัดการเรียนการสอนหลักสูตรนี้ในห้องเรียนได้ประมาณ 12 ชม.</p> <p>2. การพิจารณาปรับแผนการเรียนรู้ที่ละเอียดน้อย ผู้เข้าร่วมยืนยันให้ใช้แผนการเรียนรู้เดิม แต่มีการขยายเนื้อหาที่มีความต่อเนื่องกันหรือใกล้เคียงกันให้มาจัดการเรียนรู้พร้อมกันไปเลย</p> <p>3. เนื้อหาย่อยที่มีแผนการเรียนรู้ที่ต้องนำนักเรียนไปศึกษาภาคสนาม สรุปว่าควรนำนักเรียนไปสัมผัสพื้นที่ป่าจำนวน 2 ครั้ง คือ การเดินศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติในเขตป่าชุมชนเขาหัวช้างและการศึกษาแหล่งป่าเสื่อมโทรมบริเวณลำคลองหรือป่าไม้ที่ถูกทำลาย แต่ใน จำนวน 2 ครั้งนี้ ได้มีการรวบรวมเนื้อหาย่อยไว้หลายเรื่องสำหรับให้นักเรียนได้เรียนรู้</p> <p>4. การวางแผนดำเนินงานให้เป็นตารางการจัดการเรียนการสอนในการปฏิบัติในแต่ละสัปดาห์ ให้ครูผู้จัดการเรียนการสอนได้ร่วมวางแผนกับ</p>	<p>การเชิญผู้เข้าร่วมโดยการเจาะจง เฉพาะผู้จัดการเรียนการสอนและวิทยากรเท่านั้นถือเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วเพราะเป็นประเด็นที่ต้องปรึกษาหารือของคนเพียงบางส่วนเพื่อเป็นความชัดเจนในการปฏิบัติ ส่วนประเด็นที่นำมาระดมความคิดเป็นสิ่งที่มีการเปิดใจพูดคุยอย่างตรงไปตรงมา ตัวอย่างเช่นเรื่องคำตอบแทนของวิทยากร ในเมื่อทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณในส่วนของชุมชนก็คิดที่จะเสียสละในการช่วยเหลือโรงเรียนโดยไม่คิดคำตอบแทน</p>	-	<p>1. รูปแบบในแผนการเรียนรู้ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขตลอดเวลาเพื่อให้มีความเหมาะสมในการจัดการเรียนการสอน</p> <p>2. การจัดเวลาระดมความคิดหลาย ๆ ครั้งโดยใช้ช่วงเวลาเดิม ๆ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเวลาจึงอาจจะทำให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจคลาดเคลื่อนได้</p> <p>3. ความสนใจของผู้เข้าร่วมแม้ขาดการร่วมระดมความคิดแต่ได้ติดตามผลการระดมความคิดจากผู้ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ติดต่อประสานงานฝ่ายชุมชนได้</p>

ตาราง 17 (ต่อ)

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการ จัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
	<p>ผู้วิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยด้วย</p> <p>5. ผู้ติดต่อประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ในส่วนของชุมชนให้ติดต่อผ่านนายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์ และนายกมล ขุนจันทร์ และ ในส่วนของโรงเรียนติดต่อผ่านอาจารย์พันทวี พีภทอง</p> <p>5. วิธีติดต่อประสานงานกับวิทยากรควรมีการส่ง จดหมายเชิญหรือมีการบอกกล่าวให้ทราบล่วงหน้า</p> <p>6. ค่าตอบแทนสำหรับวิทยากรหากทางโรงเรียนมี งบประมาณจะให้ก็ยินดีรับ แต่ถ้าไม่มีก็ไม่เป็นไร ทางชุมชนยินดีช่วยเหลือเพื่อเป็นการสร้างการ เรียนรู้ให้แก่นักเรียนของชุมชน</p> <p>7. ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนให้ครูผู้รับผิดชอบจัดการเรียนการ สอนเป็นผู้เขียน โครงการเพื่อขออนุมัติจาก ผู้อำนวยการเป็นเรื่อง ๆ ไป</p>			

ตาราง 18 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 7 การติดตามประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
7	ข้อจำกัดหรือปัญหาและวิธีการปรับปรุงการใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน มีดังนี้ปัญหาเกี่ยวกับเวลา โอกาสและช่องทางในการติดต่อสื่อสารของครูผู้จัดการเรียนการสอนกับวิทยากร ปัญหานักเรียนเข้าไปเดินป่ามีจำนวนมากเกินไป ปัญหาการเตรียมตัวของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรม ปัญหาของเวลาสำหรับการจัดการเรียนการสอนภายในระบบโรงเรียน ปัญหาโรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์การเรียนการสอนสำหรับให้นักเรียนได้ค้นคว้าเพิ่มเติม ปัญหาการเดินทางของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมเดินป่า ปัญหาครูผู้จัดการเรียนการสอนในเรื่องป่าของชุมชนมีงานสอนในวิชาอื่นๆ มากเกินไป ข้อจำกัดในการเป็นภาระเพิ่มของชุมชน ข้อจำกัดในการเป็นภาระเพิ่มต่อครูผู้จัดการเรียนการสอน และข้อจำกัดในการเตรียมตัวและวิธีปฏิบัติของวิทยากร ซึ่งในแต่ละปัญหาได้มีวิธีการแก้ไขที่แตกต่างกันออกไป	การจัดเวทีครั้งนี้ถือว่าเป็นการประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ ทำให้ผู้ที่ไม่ได้ร่วมสร้างหลักสูตรและผู้ร่วมสร้างหลักสูตรแต่ไม่ได้ร่วมนำไปใช้นั้นได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรและร่วมกันเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาคือ และในอีกแง่หนึ่งก็ทำให้ผู้เข้าร่วมในครั้งนี้ได้รับทราบการทำงานของนักวิจัยคนอื่นๆ ด้วย	-	1. ผู้ที่เคยเข้าร่วมระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรสนใจซักถามวิทยากรถึงการนำหลักสูตรไปใช้ 2. การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ทำให้เห็นถึงการเสียสละเป็นอย่างมากของวิทยากรและครูผู้จัดการเรียนการสอน

ตาราง 19 สรุปผลของการจัดเวทีระดมความคิดในขั้นตอนที่ 8 การสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

ขั้นตอน	ผลจากการจัดเวที	ประเมินผลรูปแบบและกระบวนการจัดเวที	ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อสังเกตของผู้วิจัย
8	<p>1. ความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายในการใช้หลักสูตร ผู้เข้าร่วมสรุปว่ามีความเหมาะสม เพราะมีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ของการศึกษาขั้นพื้นฐานในช่วงชั้นที่ 3 จึงควรปูพื้นฐานความรู้ให้ตั้งแต่นักเรียนชั้น ม. 1</p> <p>2. เนื้อหาถือว่ามีความเหมาะสมแล้ว แต่ควรเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นคุณธรรมให้มากขึ้น</p> <p>3. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างครูผู้จัดการเรียนการสอน วิทยากร นักเรียนและผู้ปกครอง นักเรียน เพราะบางกิจกรรมจำเป็นต้องจัดการเรียนการสอนในวันหยุด จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับผู้ปกครองเป็นพิเศษด้วย</p> <p>4. วิทยากรซึ่งเป็นบุคคลในชุมชน มีความรู้ที่หลากหลาย เมื่อเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ นักเรียนย่อมมีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน และรวดเร็ว เพราะมีความคุ้นเคยหรือ</p>	<p>การจัดเวทีครั้งนี้ขึ้นมาก็คือว่าเป็นสิ่งที่ดีเพราะบางขั้นตอนผู้ที่เป็นตัวแทนร่วมสร้างหลักสูตรบางคนไม่ได้เข้าร่วม เมื่อมีการจัดเวทีระดมความคิดครั้งนี้จึงทำให้ได้ทราบผลการดำเนินงานตลอดทุกขั้นตอนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น</p>	<p>ประเมินผลกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในด้านการติดต่อเชิญผู้เข้าร่วม ได้สรุปผลการระดมความคิดว่าควรออกจดหมายเชิญในครั้งแรกเท่านั้น และควรมีการแจ้งประเด็นสำหรับการระดมความคิดล่วงหน้าเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถจัดเตรียมข้อมูลหรือความรู้ต่าง ๆ ได้</p>	<p>1. การจัดเวทีได้ดำเนินการตามที่ได้วางแผนไว้และยังเป็นเวทีสำหรับการปรึกษาหารือเพื่อทำความเข้าใจภายในชุมชนด้วย</p> <p>2. ผู้เข้าร่วมเสนอว่าการเชิญผู้เข้าร่วมควรออกเป็นหนังสือเชิญเฉพาะครั้งแรก เพราะเป็นการสร้างความเคยชินให้แก่ชาวบ้าน แต่กลับเป็นข้อเสนอที่ขัดแย้งกับในทางปฏิบัติที่ผู้วิจัยพบเห็นเมื่อการจัดเวทีในขั้นตอนที่ 3 ที่ตัวแทนของชุมชนบอกว่าต้องให้ไปแจกหนังสือเชิญให้ถึงบ้านเขาจึงจะมาเข้าร่วมระดมความคิดด้วย</p> <p>3. การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนที่ผู้วิจัยได้เป็นผู้ดำเนินการในเวทีนั้นมีประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องมาก เพราะได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดได้</p>

ตาราง 20 หัวข้อและเนื้อหาย่อยของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน

ที่	หัวข้อ	เนื้อหาย่อย
1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมาย ชนิด และความสำคัญของป่าไม้ในประเทศไทย - องค์ประกอบของป่าไม้ทั้งพืช สัตว์ ดินและน้ำ
2	ลักษณะของป่าและความเกื้อกูลของชุมชนกับป่าของชุมชนตำบลตะโหมด	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะทางกายภาพและประวัติความเป็นมาป่าของชุมชนตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง - ความเกื้อกูลของชุมชนกับป่า - สภาพการดำรงชีวิตของป่า ทั้งพืชและสัตว์ - อุปกรณ์ : เครื่องมือของคนในการอยู่ร่วมกับป่าและเครื่องมือในการทำลายป่า - วิธีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน : การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้และถ่ายทอด
3	ผลดีและผลเสียของป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - ผลดีของป่าไม้ - การใช้ประโยชน์จากป่า - ผลเสียของป่าไม้ - เปรียบเทียบความแตกต่างของผลดีและผลเสียของป่าไม้
4	สมุนไพรในป่าของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมายและประโยชน์ของสมุนไพร - ชนิดและสรรพคุณของสมุนไพร - วิธีการอนุรักษ์หรือวิธีการใช้สมุนไพรอย่างถูกวิธีและยั่งยืน
5	การจัดสรรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - วิธีการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าโดยทั่วไปของพื้นที่ในประเทศไทย - วิธีดำเนินการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากป่าของพื้นที่ตำบลตะโหมด - การรวมกลุ่มในการจัดสรรป่าในตำบลตะโหมด
6	ความเสื่อมโทรมของป่าทั้งจากการกระทำโดยธรรมชาติและมนุษย์	<ul style="list-style-type: none"> - สาเหตุและผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของป่า - ผลต่อเนื้อที่ที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของป่า
7	การอนุรักษ์ป่าไม้	<ul style="list-style-type: none"> - ความหมาย ประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่าไม้ - วิธีการอนุรักษ์ป่าไม้

ที่มา : จากการวิจัย

2.1.3 แผนการเรียนรู้

เนื่องจากการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนจากข้างต้นนั้นได้มีการระดมความคิดออกมาเป็นเนื้อหาย่อย ซึ่งในแต่ละเนื้อหาย่อยนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดแผนการเรียนรู้เพื่อความสะดวกในการนำไปปฏิบัติต่อไป ซึ่งในแต่ละแผนการศึกษานั้นมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ จุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบเขตของเนื้อหา รูปแบบของกิจกรรม ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม ผู้รู้หรือวิทยากร และวิธีการวัดและประเมินผล ดังที่ปรากฏในภาคผนวก ก

2.2 การทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นในระบบโรงเรียน

เมื่อได้มีการระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นครบทั้ง 8 ขั้นตอน จนกระทั่งสำเร็จเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน หลังจากนั้นจึงเป็นการนำหลักสูตรท้องถิ่นไปทดลองใช้ในระบบโรงเรียน สามารถแยกแยะหลักสูตรท้องถิ่นออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นความสอดคล้องของหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

ส่วนที่ 2 เป็นการพิจารณาอนุญาตของหัวหน้าสถานศึกษาในการนำมาทดลองใช้ในระบบโรงเรียน ซึ่งมีการพิจารณาโดยผู้อำนวยการ โรงเรียนประชาบำรุง

ส่วนที่ 3 เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ในทางปฏิบัติของโรงเรียนประชาบำรุง โดยสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

2.2.1 ความสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จากการศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 พบว่าหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544: 4-6) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในมาตรฐาน ส 5.2 คือ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคัวัฒนธรรม และมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กรมวิชาการ, 2544: 23-24) จากการพิจารณาข้างต้นจะเห็นว่าหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.2.2 การพิจารณาอนุญาตของผู้บริหารให้ใช้ในโรงเรียนประชาบำรุง

ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ไปเสนอต่อผู้อำนวยการ โรงเรียน ซึ่งมีอำนาจในการพิจารณาให้นำหลักสูตรท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนประชาบำรุง เมื่อวันที่ 17 เดือน เมษายน พ.ศ. 2545 อาจารย์สว่าง รวมจินดา ได้พิจารณาและแสดงความคิดเห็นโดยสรุปว่า การมี

ส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นนี้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมและความสนใจของผู้เรียนและชุมชน โดยการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการดำเนินการตั้งแต่พิจารณามาตรฐานการเรียนรู้ การกำหนดสาระการเรียนรู้ การเขียนแผนการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ส่วนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนมีความสอดคล้องกับกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ และในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น สอดคล้องกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้เรียนได้มีการเรียนรู้ที่แท้จริงและถาวร ซึ่งการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นการเน้นการปฏิบัติจริง และการสัมผัสกับความจริง ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ และมีจิตสำนึกในเรื่องป่าไม้และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังนั้นจึงอนุญาตให้นำหลักสูตรนี้มาใช้จัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนของโรงเรียนประชารุ่งได้

2.2.3 การทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประชารุ่ง

การนำหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนไปทดลองใช้ในโรงเรียนประชารุ่งนั้น ได้มีการนำไปปฏิบัติตามผลการระดมความคิดเห็นเมื่อวันที่ 22 เดือนเมษายน พ.ศ. 2545 ทางผู้เข้าร่วมได้สรุปว่าควรนำหลักสูตรนี้ไปจัดการเรียนการสอนให้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพราะต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา ประกอบกับอาจารย์สว่าง รวมจินดา ผู้อำนวยการโรงเรียนประชารุ่งได้มีการยืนยันว่าหลักสูตรนี้สามารถนำไปจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยได้จัดไว้ในกลุ่มสาระเพิ่มเติม ส 01 ตะโหนดของเรา ของกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีครูผู้รับอาสาเป็นผู้จัดการเรียนการสอน คือ อาจารย์พันทิ พิภทอง อาจารย์ประจำกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลตะโหนดด้วย โดยอาจารย์พันทิ พิภทองได้จัดการเรียนการสอนวิชาตะโหนดของเรา จำนวน 80 ชั่วโมงต่อปีการศึกษา มีการจัดเวลาเรียนรู้ในเรื่องป่าของชุมชนในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 จำนวน 15 ชั่วโมง และบางเนื้อหาช่วยย่นได้นำไปบูรณาการในหน่วยการเรียนรู้อื่น เช่น หน่วยมรดกทางธรรมชาติ หน่วยพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละสัปดาห์จะจัดการเรียนการสอน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ สำหรับหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชนส่วนใหญ่ได้จัดการเรียนการสอนอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม 2545

3. ผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ตั้งแต่การจัดเวทีระดมความคิดในการร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นมีขั้นตอนรวม 8 ขั้นตอน จนกระทั่งได้นำหลักสูตรไปทดลองใช้จัดการเรียนการสอนให้แก่แก่นักเรียนชั้น ม. 1 ของโรงเรียนประชาบำรุง ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 ปรากฏว่ากระบวนการทั้งหมดสามารถแบ่งผู้รับผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรทั้งหมดการออกเป็น 2 ส่วน คือ ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลเกี่ยวข้อง ทั้งชุมชนและโรงเรียน และผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากการทดลองใช้หลักสูตร ซึ่งผู้ที่ได้รับผลจากกระบวนการสร้างหลักสูตรทั้งหมดสามารถนำผลการเรียนรู้มาพิจารณาการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Attitude) และด้านทักษะ (Skill) (วารลักษ์ณ์ ไชยทัฬ, 2544: 202-203) ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และด้านอื่น ๆ (ทิสนา แคมมณีและคณะ, 2544: 35-47) โดยสามารถนำผลการเรียนรู้ทั้ง 5 ด้านข้างต้นมาอธิบายผลการเรียนรู้กระบวนการสร้างหลักสูตร ได้ดังนี้

3.1 ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งชุมชนและโรงเรียน

กระบวนการสร้างหลักสูตรมีบุคคลที่เกี่ยวข้อง 2 กลุ่ม ได้รับผลการเรียนรู้ คือ กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของชุมชน ได้แก่ ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร วิทยากร และชาวบ้าน และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของโรงเรียน ได้แก่ นักเรียน ครู และผู้บริหาร

การวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องแบ่งได้ 5 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ ด้านทักษะ (วารลักษ์ณ์ ไชยทัฬ, 2544: 202-203) ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และด้านอื่น ๆ (ทิสนา แคมมณีและคณะ, 2544: 35-47) ผลการเรียนรู้มีดังต่อไปนี้

3.1.1 ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของชุมชน

ผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของชุมชน ซึ่งได้แก่ ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร วิทยากร และชาวบ้าน มีดังนี้

ก. ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตร ผลจากการร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นของตัวแทนชุมชนแบ่งเป็น 4 ด้าน

1) ด้านความรู้ความเข้าใจ เนื่องจากในการสร้างหลักสูตรประกอบด้วยตัวแทนจากส่วนต่าง ๆ ที่หลากหลายในชุมชน จึงทำให้ผู้เข้าร่วมได้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่หลากหลายด้วย ได้แก่

เกิดความรู้ความเข้าใจจากการรวบรวมองค์ความรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยมีกรอบทบทวน การถ่ายทอด และบันทึกองค์ความรู้ของชุมชน (นายวรรณ ขุนจันทร์)

นอกจากนี้ กระบวนการระดมความคิดในเวทียังช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าไม้ ได้แก่ สภาพป่าที่แท้จริง ประโยชน์ของป่าไม้ เช่น ในแง่ของการใช้เป็นแหล่งปัจจัย 4 (นายประเทือง ขุนจันทร์) ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นเงื่อนไขตามธรรมชาติ ประหยัดงบประมาณของทางราชการในการสร้างระบบประปา และช่วยเหลือในกรณีการเกิดอุทกภัยด้วย (นายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์) และประโยชน์ของป่าไม้ในลักษณะของ 50 คือ อาหาร อากาศ อารมณ์ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและองค์ความรู้จากป่า เป็นต้น หากมีความเข้าใจชัดเจนบางครั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (นายวรรณ ขุนจันทร์) และเข้าใจเหตุผลความเชื่อของบรรพบุรุษ เช่น การห้ามถ่ายอุจจาระลงลำคลอง เพราะต้องการรักษาคุณภาพของสายน้ำให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ (นายวิฑูร หนูเสน)

เกิดความรู้ความเข้าใจสภาพการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น ขอบเขตของป่าชุมชนเขาหัวช้างและการลักลอบตัดไม้ เป็นต้น (พระครูสังฆรักษ์วิชาญ ปสนนจิตโต)

ชุมชนได้มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยได้รู้และเข้าใจช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนที่ชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่าในอดีต (นายกมล ขุนจันทร์)

2) ด้านทัศนคติ ผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรมีความภาคภูมิใจในตัวเอง ที่ได้ทดแทนคุณชุมชนตะโหมด โดยผู้ร่วมสร้างหลักสูตรได้มีส่วนสืบสานความคิดให้แก่ลูกหลานในชุมชน โดยผ่านทางการสร้างหลักสูตรนี้ รวมทั้งเกิดจิตสำนึกที่เป็นความรักต่อป่าไม้ของชุมชนมากขึ้น (นายคล่อง อาศัย) นอกจากนี้ยังเกิดความภาคภูมิใจต่อชุมชนที่ยังมีสิ่งดี ๆ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติคือ ผืนป่า และบุคคลที่มีความชำนาญและมีประสบการณ์ ไปใช้สร้างการเรียนรู้ให้นักเรียนได้ (นายบุญชุม เพ็ญจำรัส)

3) ด้านทักษะ สามารถเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นใหม่โดยการสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ คือ โรงเรียน ทำให้เพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และมีการทบทวนในจุดขึ้นการอนุรักษ์ป่าของตนเองด้วย

นอกจากนั้นการจัดเวทีระดมความคิดซึ่งมีผู้เข้าร่วมที่หลากหลาย เมื่อได้มีการระดมความคิดทุกคนก็ได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความคิดที่แตกต่าง และความเท่าเทียมกันทางความคิด ซึ่งสุดท้ายก็สามารถนำความคิดมาประยุกต์รวมเป็นมติของชุมชน เช่น การสร้างภูมิฐานทานต่อสิ่งเลวร้ายในการบริโภคปัจจัย 4 ทำให้ป่าไม้ของชุมชนคงอยู่ต่อไปได้ (นายวรรณ ขุนจันทร์) และที่สำคัญเป็นการเพิ่มความเสถียรของตัวเองเพียงเล็กน้อย เช่น การสละทรัพย์ การครอบครวั

และหน้าที่การงาน แต่สามารถทำงานให้ชุมชนได้มากมาย (นายสมบูรณ์ ช่วยราชการ) และชุมชนได้สร้างครุภูมิปัญญาที่หลากหลายและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น (นายวรรณ ขุนจันทร์)

4) **ด้านอื่น ๆ** การสมัครใจเข้าร่วมในเวทีระดมความคิดเห็นนี้ถือว่าการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ได้ (นายศักดิ์ เพชรสุข) และชุมชนได้ร่วมกันทำงานที่เกี่ยวข้องกับการยึดมั่นอยู่ในวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง (นายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์)

ข. วิทยากร

1) **ด้านความรู้ความเข้าใจ** มีความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าไม้ ถึงแม้จะเข้าไปเดินป่าในเส้นทางเดิมหลายครั้ง แต่สิ่งที่ได้พบเห็นหรือความรู้สึกในแต่ละครั้งจะแตกต่างกันออกไป (นายกมล ขุนจันทร์)

รู้ความต้องการของชุมชนและโรงเรียนที่มีความสอดคล้องกันในการจัดการเรียนการสอนที่ต้องการให้นักเรียนมีการเรียนรู้สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนของตนเอง (นายกมล ขุนจันทร์) นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียนในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เช่น นักเรียนมีสมาธิสนใจเรียนเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ วิทยากรต้องแทรกเรื่องเล่าที่ตลกขบขันบ้าง (นายวรรณ ขุนจันทร์) และได้รับความรู้จากการแลกเปลี่ยนทางความคิดกับนักเรียน เช่น ความคิดเห็นต่อการทำลายป่าไม้ และแนวทางในการอนุรักษ์ป่า เป็นต้น (นายสมบูรณ์ ช่วยราชการ)

2) **ด้านทัศนคติ** รู้สึกภูมิใจที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยการได้เป็นวิทยากรหรือครุภูมิปัญญา ซึ่งการทำหน้าที่นี้สามารถทำให้นักเรียนเกิดจิตสำนึกในการดูแลป่าของชุมชน (นายสมบูรณ์ ช่วยราชการ) ได้เห็นพัฒนาการในการเรียนรู้ของนักเรียน (นายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์) วิทยากรในท้องถิ่นสามารถสร้างความสนิทสนมและมีความเอ็นดูที่จะให้ความรู้แก่นักเรียนมากยิ่งขึ้น (นายกมล ขุนจันทร์) นอกจากนี้ยังทำให้วิทยากรเกิดความรักและเห็นคุณค่าของป่าไม้ในชุมชนด้วย (นายสมบูรณ์ ช่วยราชการ)

3) **ด้านทักษะ** สามารถสร้างวิทยากรของชุมชนเพิ่มขึ้น เพราะเมื่อแต่ละคนเกิดจิตสำนึกเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้ จึงทำให้บางคนสามารถนำไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้อย่างมั่นใจ ซึ่งในขณะนี้พบว่าชุมชนนี้ได้มีวิทยากรที่เป็นเยาวชนเพิ่มขึ้น เช่น นายบัญชา อาศัย และนายเกรียงศักดิ์ หนูวัน เป็นต้น (นายบุญชม เพ็ญจรัส) วิทยากรกล้าแสดงออกทั้งการแสดงความคิดเห็นของตนเองต่อสาธารณชน และมีความมั่นใจในการเป็นวิทยากรมากขึ้น (นายสมบูรณ์ ช่วยราชการ) และได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวเองเกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดความรู้ เช่น การอธิบายให้นักเรียนได้คิดเองเป็นระยะ ๆ และให้นักเรียนเป็นคนช่างสังเกต (นายสมเกียรติ บัญชาพัฒนศักดิ์)

ค. **ชาวบ้าน** สร้างความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองนักเรียนมากยิ่งขึ้น

3.1.2 ผลการเรียนรู้ที่มีต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของโรงเรียน

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากระบวนการสร้างหลักสูตร ผลการเรียนรู้ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในส่วนของโรงเรียน ได้แก่ นักเรียน ครู และผู้บริหาร มีดังนี้

ก. **นักเรียน** ผลจากระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนที่นักเรียนผู้เข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้รับผลการเรียนรู้ ซึ่งสรุปจากเวทีระดมความคิดเมื่อวันที่ 24 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2545 มีดังนี้

1) **ด้านความรู้ความเข้าใจ** การเรียนรู้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชนของตนเอง ทำให้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับสภาพป่าที่แท้จริงของชุมชน (ด.ญ.สุพิศ สุวรรณศิริ) กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบความเชื่อมโยงของป่าไม้และสภาพภายในชุมชน ทำให้ได้รู้จักบุคคล สังคมและป่าของชุมชนมากขึ้น (ด.ญ.กุลฤดี ศรีสงคราม)

2) **ด้านทัศนคติ** นักเรียนที่ได้รับคัดเลือกให้เข้าร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมคิดหลักสูตรด้วยตนเอง (ด.ช.ศิริพันธ์ หิรันดร์ชาติ) และได้เห็นผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ที่ให้ความร่วมมือและมีความสามัคคีทั้งในการสร้างหลักสูตรและการมีส่วนร่วมดูแลป่าไม้ของชุมชน (ด.ญ.นันทิยา ชนะสิทธิ์) จากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เห็นมาจึงทำให้ตัวนักเรียนเองได้เกิดความตระหนักว่า ตนเองต้องร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยดูแลป่า เพราะป่าไม้เป็นมากกว่าปัจจัย 4 คือ ป่าไม้ยังเป็นแหล่งความรู้ขนาดใหญ่ในลักษณะของหอสมุดทางธรรมชาติด้วย (ด.ญ.จันจิรา ทองेम)

เมื่อเห็นหลักสูตรที่สร้างสำเร็จทำให้คิดว่าหลักสูตรนี้มีความสำคัญมาก จึงต้องการให้รุ่นน้องได้เรียนในทุก ๆ ปี (ด.ญ.สุพิศ สุวรรณศิริ) และยิ่งภูมิใจในหลักสูตรมากยิ่งขึ้นเมื่อเห็นความกระตือรือร้นในการเรียนของน้อง ๆ (ด.ญ.อวยพร ขุนจันทร์)

3) **ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม** จากการเข้าร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เมื่อได้เรียนรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของป่าไม้ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเรียน เช่น มีความประหยัดในการใช้กระดาษหรือไม้ฉีกกระดาษทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ (ด.ญ.จันจิรา ทองेम)

ข. **ครู** ครูที่เป็นผู้เข้าร่วมในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นและผู้จัดการเรียนการสอนเป็นบุคคลคนเดียวกัน โดยท่านได้เข้าร่วมในกระบวนการระดมความคิดในการสร้างหลักสูตร จนกระทั่งได้อาสาเป็นผู้จัดการเรียนการสอนหลักสูตรนี้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1) **ด้านความรู้ความเข้าใจ** ครูผู้จัดได้ร่วมระดมความคิดในการสร้างหลักสูตรกับชุมชน จึงได้เห็นชุมชนระดมความคิดกันอย่างตั้งอกตั้งใจ จนกระทั่งออกมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มาจากความคิดที่หลากหลายของคนในชุมชน

และการระดมความคิดในครั้งนี้สามารถทำให้ครูได้ค้นพบแหล่งความรู้ใหม่ในชุมชน ทั้งที่เป็นสถานที่และตัวบุคคลที่สามารถเป็นวิทยากรได้

2) **ด้านทัศนคติ** ครูมีการยอมรับในความคิด ความรู้ และประสบการณ์ของคนในชุมชนมากขึ้น เมื่อได้นำหลักสูตรนี้ไปใช้ปฏิบัติในระบบโรงเรียน จึงได้เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ว่า สามารถทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และความสนุกสนานกับการเรียนได้

3) **ด้านทักษะ** นำวิธีการจัดการเรียนการสอนจากหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชนไปใช้ในหน่วยการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชน ด้วยกิจกรรมแบบใหม่แตกต่างจากปีการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าสามารถสร้างความสนใจในการเรียนรู้ของนักเรียนได้มากขึ้นกว่าเดิม

4) **ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม** ครูผู้จัดการเรียนการสอนได้มีการเปลี่ยนแปลงการสอน โดยได้มีการปรับปรุงวิธีการวางแผนการสร้างหลักสูตร จากเดิมครูคิดแผนการเรียนรู้ทั้งหมดเพียงคนเดียว แต่หลักสูตรนี้เป็นแผนการเรียนรู้ที่มาจากความคิดที่หลากหลายทั้งชุมชน ครู และนักเรียนที่เป็นผู้เรียนเอง พร้อมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนที่มีมากกว่าการบรรยายของครูเพียงคนเดียว เช่น ให้มีการอภิปรายกลุ่ม ให้นักเรียนร่วมสรุปงานด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ การเดินป่า และการสำรวจข้อมูลในชุมชน

การระดมความคิดในครั้งนี้ทำให้ครูได้ค้นพบแหล่งความรู้ใหม่ในชุมชน ทั้งที่เป็นสถานที่และตัวบุคคลที่สามารถเป็นวิทยากรได้ ครูจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวางแผนการจัดการเรียนการสอนล่วงหน้า และสามารถจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการทั้งในกลุ่มสาระเพิ่มเติม ศ.01 ตะโหนดศึกษาและกลุ่มสาระอื่น นอกจากนี้ยังได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครูในโรงเรียนด้วยกันเพราะมีการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน ผลการเรียนรู้ได้มีความสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กล่าวคือ เมื่อการดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นจึงทำให้ครูมีความสุขในการสอน และที่เห็นชัดเจนพบว่านักเรียนมีความสนุกสนานและมีการเรียกร้องให้มีการเดินสำรวจป่าอีกครั้ง

นอกจากนั้นด้านหน้าที่การงานครูผู้จัดการเรียนการสอนได้ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานด้วย นอกเหนือจากการสอน และในช่วงการจัดการเรียนการสอนเรื่องป่าของชุมชนนั้นได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นการบูรณาการกับกลุ่มสาระวิชาอื่น จึงทำให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนการสอนกับครูในกลุ่มสาระอื่น ๆ ด้วย สำหรับการดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายนี้ ทำให้ครูสามารถนำผลงานด้านการสอนไปเสนอทำให้เกิดความก้าวหน้าในหน้าที่การงานต่อไปได้

ค. ผู้บริหาร ผลการเรียนรู้จากกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นได้ส่งผลไปถึงผู้บริหารโรงเรียนประจำบารุง ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสร้างหลักสูตรต่อผู้บริหารโรงเรียนมีดังนี้

1) ด้านความรู้ความเข้าใจ ทำให้ผู้บริหารได้ทราบและเตรียมการในการใช้หลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งเกิดความเข้าใจแนวความคิดของชุมชนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดของทั้งชุมชนและโรงเรียน

สำหรับการใช้หลักสูตรท้องถิ่นนั้นผู้บริหารได้เข้าใจความต้องการของชุมชน ซึ่งท่านได้ทราบจากการระดมความคิดเมื่อวันที่ 22 เดือนเมษายน พ.ศ. 2545 สรุปได้ว่าผู้เข้าร่วมต้องการให้ทางโรงเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารได้เห็นความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งมีการยอมรับความรู้ ความสามารถ และการให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับชุมชน มีการวางแผนสำหรับการนำหลักสูตรไปปฏิบัติจริง การให้โอกาสหรือเวลาสำหรับการปฏิบัติงานแก่นักเรียน โดยต้องคำนึงถึงความสนใจของนักเรียนเป็นหลัก ทางโรงเรียนต้องพิจารณาความพร้อม ความตั้งใจและความร่วมมือของผู้ที่จะเข้ามาเป็นวิทยากรหรือครูภูมิปัญญาและหน่วยงานของภาครัฐในการเข้ามาร่วมถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งมีการตรวจสอบ และวางแผนเกี่ยวกับข้อมูลที่เป็นเนื้อหาและสถานที่ที่ต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสามารถสร้างการเรียนรู้ให้แก่แก่นักเรียนได้มากที่สุด

2) ด้านอื่นๆ การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในรูปแบบใหม่ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อน โดยการมีส่วนร่วมแบบใหม่นี้ได้ทำให้ทั้ง 2 ฝ่ายมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำให้สามารถขยายผลในการดำเนินการในลักษณะอื่น ๆ ต่อไปได้

3.2 ผลการเรียนรู้ของนักเรียนจากการทดลองใช้หลักสูตร

มีการจัดการเรียนการสอนให้แก่แก่นักเรียนจำนวน 30 คน ของห้องเรียนที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2545 ในช่วงเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม พ.ศ. 2545 จากผลการเรียนรู้มีดังนี้

3.2.1 ด้านความรู้ความเข้าใจ

นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรเรื่องป่าของชุมชน ทำให้ได้รู้จักสถานที่ต่างๆ ในชุมชนตะโหมด (ค.ญ.ฉัฐธิดา รุ่งมี) รู้ว่าชาวตะโหมดมีสิ่งที่มีค่ามาก คือ ป่าไม้ (ค.ญ.ปิยนุช พิณิจสุวรรณ) ซึ่งป่าไม้นี้มีประโยชน์กับมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม (ค.ญ.ฉัฐธิดา รุ่งมี) โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า รวมทั้งเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และให้ความร่มรื่นแก่มนุษย์ (ค.ญ.ขวัญฤดี ชูลิงห์) เมื่อสภาพป่าไม้เสื่อมโทรมลงชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง โดยการให้คนในชุมชนได้เข้ามามี

บทบาทสำคัญในการดูแลป่าไม้ (ค.ญ.ณัฐธิดา รุ่งมี) จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ทำให้ได้
รับความรู้จากเรื่องป่าไม้มาพอสมควร ดังนั้นจึงเป็นแรงจูงใจให้ต้องการค้นหาความรู้เกี่ยวกับธรรม
ชาติด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมมากกว่านี้บ้าง (ค.ช.สันติ เบ็ญหิม)

ในการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนที่ได้ร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่น
เรื่องนี้ขึ้นมาจากสำเร็จ ทำให้ได้เห็นว่าคนในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจในการหาวิธีต่าง ๆ มา
รักษาป่า ซึ่งวิธีที่กำลังดำเนินการนี้เป็นการให้ลูกหลานชาวตะโหมดที่เรียนอยู่ในระบบโรงเรียนได้
เรียนรู้เรื่องป่าไม้ (ค.ญ.วรลักษณ์ เทพประดิษฐ์) จากการที่ชุมชนได้คิดวิธีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย
และพยายามเน้นการเรียนรู้โดยการสัมผัสของจริงหรือเรียนรู้จากประสบการณ์จริง พร้อมทั้งมีวิทยากร
จากชุมชนมาคอยให้ความรู้ นักเรียนส่วนใหญ่ชอบการเรียนรู้แบบนี้เพราะสามารถสร้างจิตสำนึกใน
การรักษาป่า ได้รู้จักวิทยากรที่มีความรู้ของชุมชน นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นของตนเองได้
อย่างเต็มที่และสามารถนำผลการเรียนรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ (ค.ช.เอกรักษ์ มนทอง
และค.ญ.เสาวลักษณ์ เรืองคำ) สามารถซักถามหาข้อมูลจากวิทยากรด้วยตนเอง และสิ่งสำคัญยัง
เป็นการจัดการเรียนการสอนในลักษณะที่แตกต่างจากที่ผ่าน ๆ ซึ่งมีครูเป็นผู้บอกเพียงคนเดียว จึงทำให้
นักเรียนไม่ได้เรียนรู้ด้วยตนเองหรือไม่ได้สัมผัสของจริง (ค.ญ.รัตนติยา ชุมด้วน) จากข้างต้นนี้
จึงอยากให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนในรูปแบบใหม่ต่อไปอีก (ค.ญ.เสาวลักษณ์ เรืองคำ)

3.2.2 ด้านทัศนคติ

การใช้หลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเอง
ชุมชน และป่าของชุมชน โดยนักเรียนได้แสดงความคิดเห็นว่าผู้ใหญ่ในชุมชนได้มีการดำเนินกิจกรรม
หลายอย่างเพื่อให้ชุมชนตะโหมดสามารถรักษาป่าไม้ไว้ ซึ่งกิจกรรมบางอย่างที่ทางชุมชนได้
ดำเนินการ เช่น การรวมกลุ่มในการดูแลป่า และการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าไม้ให้นักเรียน
ได้เรียนรู้ จากสิ่งนี้ถือว่าการปฏิบัติที่น่ายกย่อง นับถือ และมีจิตใจที่ดีงาม พร้อมทั้งยังได้
เป็นคนที่ยกย่องแนะนำสิ่งดี ๆ ให้แก่เยาวชนของชุมชนด้วย จึงทำให้คิดว่าตัวเองน่าจะนำมาเป็นแบบ
อย่างบ้าง (ค.ญ.ณัฐธิดา รุ่งมี) นอกจากนั้นนักเรียนยังมีความภาคภูมิใจที่คนในชุมชนตะโหมดได้ช่วย
กันดูแลป่าไม้ ทำให้ชาวตะโหมดมีป่าไม้ไว้ใช้ประโยชน์และสามารถมีสิ่งที่ดีไว้รอดชาวต่างจังหวัดด้วย
เพราะถ้ามีป่าไม้เมื่อชาวต่างจังหวัดมาเห็นสภาพป่าที่สมบูรณ์ผู้ที่มาพบเห็นก็จะรู้สึกดีใจและชื่นชม
ชาวตะโหมดที่สามารถรักษาป่าไม้ไว้ได้ (ค.ช.พัทธวีร์ คู่มเล็กยม) นอกจากนั้นยังมีความภาคภูมิใจที่
ชุมชนได้มีวิทยากรที่มีความรู้และวิทยากรเหล่านั้นเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาที่สามารถเป็นผู้ถ่ายทอด
ความรู้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ได้อย่างมากมายได้ (ค.ญ.ขวัญฤดี ชูสิงห์)

ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูจัดให้นั้นมีหลายรูปแบบ เช่น การ
ร่วมทำงานกลุ่ม ทำให้นักเรียนได้รู้จักวิธีการแบ่งกลุ่ม ในการทำงานร่วมกันนี้ถือว่าการฝึกฝน

ด้านคุณธรรมไปพร้อม ๆ กันด้วย ซึ่งได้แก่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม (วรลักษณ์ เทพประดิษฐ์) ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ตัว และความอดทนในการทำงาน ระบบกลุ่ม (ค.ญ.ณัฐธิดา รุ่งมี) คุณลักษณะเหล่านี้นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

นักเรียนบางคนได้แสดงให้เห็นถึงความตระหนักรู้ว่าการดูแลป่าไม้เป็นหน้าที่ของทุกคน (ค.ช.วิเชียร สุขสวัสดิ์) ซึ่งจะให้ได้ผลดีที่สุดนั้นต้องเริ่มต้นจากการสร้างความตระหนักที่ตัวเองก่อน (ค.ช.เอกรักษ์ มนทอง) และถ้าคนในชุมชนในทุกช่วงอายุได้มีการสืบทอดความคิดร่วมกันว่า การดูแลป่าไม้ถือว่าเป็นภาระกิจหลักของชุมชน เพราะถ้าขาดคนดูแลป่าไปเพียงช่วงอายุหนึ่งอาจจะทำให้ลูกหลานรุ่นหลังไม่รู้จักป่าไม้ของชาวตะโหมคอีกต่อไป (ค.ช.สมคิด หมัดเหล็ก)

หลังจากที่ได้เรียนรู้เรื่องป่าของชุมชน จนกระทั่งเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพป่าไม้ของชุมชน ทำให้ตัวเองเกิดความภาคภูมิใจ ความรัก และหวงแหนป่าไม้ของชุมชน ซึ่งถ้าหากทุกคนได้มีการเรียนรู้แบบข้างต้นนี้ก็คิดว่าคนในชุมชนสามารถทำให้ป่าไม้ยังคงอยู่คู่ชาวตะโหมคตลอดไป (ค.ช.เอกรักษ์ มนทอง) นอกจากนี้บางคนได้เสนอเพิ่มเติมว่าตัวเองต้องการจะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการสืบทอดความคิดของผู้ใหญ่ (ค.ช.อนุพล จันทร์ดอน) ในการร่วมดูแลป่า (ค.ญ.รลิสรา ช่วยราชการ) ต้องการปลูกต้นไม้เดือนละ 1 ต้น (ค.ช.ศิวกร แสงเจริญ) ต้องการให้เกิดผลต่อเนื่องต่อคนอื่นได้ขยายเครือข่ายกว้างขวางออกไปมากกว่าตนเองเพียง ซึ่งสามารถทำได้โดยการนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้นั้นไปถ่ายทอดให้แก่พ่อแม่ ญาติพี่น้องที่เป็นคนใกล้ชิด (ค.ญ.รัตนติยา ชุมด้วน)

3.2.3 ด้านทักษะ

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าหลังจากที่นักเรียนได้เรียนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องป่าของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการสังเกตนักเรียนคนหนึ่งคือ ค.ช.เอกรักษ์ มนทอง ที่ถูกเสนอชื่อให้เป็นผู้นำเสนอผลการสรุปรายงานกลุ่มหรือการนำเสนอผลการเรียนรู้ในชั้นเรียน เช่น การพูดสรุป หรือการอภิปรายหน้าชั้นเรียน ในช่วงแรก ๆ นักเรียนคนนี้จะมียุติกรรมที่แสดงถึงความไม่กล้าแสดงความคิดเห็น แต่เมื่อได้เป็นตัวแทนหลาย ๆ ครั้ง นักเรียนเกิดความมั่นใจในการพูดต่อหน้าเพื่อน ๆ สังเกตจากการแสดงความคิดเห็นที่มากกว่าที่เขียนไว้ในกระดาษ และในการจัดเวทีการระดมความคิดเห็นตอนที่ 8 ที่เป็นการสรุปกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนนำเสนอผลการเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่นให้ผู้เข้าร่วมได้รับทราบ นักเรียนคนดังกล่าวอาสาเป็นผู้นำเสนอผลการเรียนรู้จำนวนหลายครั้ง โดยมีลักษณะการพูดที่มั่นใจ และกล้าแสดงความคิดเห็นต่อหน้าผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้ใหญ่

นอกจากนั้น ยังมีนักเรียนที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ โดยนักเรียนได้ให้ความเห็นว่าหากมีการจัดเดินป่าเพิ่มเติมความรู้ก็เล็กน้อย ทำให้ตัวเองเกิดความมั่นใจ

ในการเป็นผู้นำเที่ยวหรือไกด์ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อนำเพื่อนนักเรียนไปเดินในเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนเขาหัวช้างได้ คิดว่าอาจจะสามารถทำให้บุคคลดังกล่าวได้เกิดการเรียนรู้เหมือนกับตัวเองบ้าง (ค.ญ.เจ๊ะไหม ผู้ดำ) (สามารถดูเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชุมชนเขาหัวช้างได้ในภาคผนวกที่ ข)

การเรียนรู้ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ได้แบ่งผลการเรียนรู้เป็น 5 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ ด้านทักษะ ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และด้านอื่น ๆ ซึ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องเกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบทบาทที่บุคคลนั้นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย